

604

COMMENTARIA IN MALACHIAM PROPHETAM, CAP. III.

igitur, qui de naufraga vita presenti, ad tanta gaudia jam pervenire meruerunt: infelices heu! nos et miseri, qui per hujus maris magni fluctus procellosasque voragine navem trahimus, igno- rantes an ad portum salutis pervenire valeamus! Infelices, inquam, quorum est vita in exsilio, via in periculo, finis in dubio, » etc.

Et PARCAM FIS. — *Parcere* apud Latinos proprie significat, parum tangere, abstinere, veniam dare, ultionem remittere. Hinc per antiphrasin dicte sunt Parca, quod nemini parcant, quas gentiles tres esse fixerunt, Clotho, Lachesis et Atropo- ne, easque Cicero, lib. III *De Natura deor.*, Erebi et noctis filias, fataque esse censet, quod nascenti- bus hominibus bonum malumque conferant. Unde est illud Cleanthis:

Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.

Fingunt eas vite hominum præesse, et nendo eam docere instar fili et staminis. Nam,

Clotho tenet fusum, Lachesis net, et Atropo occat.

Unde Virgilius, *eclog. iv.*:

Concordes stabili fatorum numine Parca.

Sic hic sumi potest, *q. d.* Ego parcam præteritis vestris peccatis, utpote jam per penitentiam vestram et meam condonationem obliteratis, et æterna oblivione sepultis, nec ullam de eis vindictam aut penam sumam. Quocirca quidquid triste est, quasi sævas Parcas et fata ab eis arcebo et propellam. *Secundo*, parcere idem est quod conservare: et tunc in præterito habet parsi, ait Donatus; nam alias habet peperci. Ita Plautus in *Aulul.*: « Festo die, ait, si quid prodegeris, profesto egere liceat, nisi peperceris. » Et Virgilius lib. *X Aeneid.*:

Arqenti alque auri memoras que mille talenta.
Natis parce tuis (*parce, id est conserva.*)

Hinc Cicero, orat. *pro Quintio*, opponit parcere et perdere, quasi contraria: « Jugulare civem, inquit, ne jure quidem quisquam bonus vult: mavult enim commemorare se, cum posset perdere, pepercisse; quam cum parcere potuerit, perdidisse. » Idem *pro Cælio* opponit parcere et spoliare: « Parcat, inquit, juvenus pudicitia suæ, ne spoliat alienam. » Sic hic sumitur. Unde septuaginta vertunt: *Eligan eos*; alii: *Misereror eorum*; alii: *Indulgens ero in eos*. Hebræum enim *חלל* *chamal* significat affectum pietatis, misericordiam, indulgentiam, quo v. g. pater amat filium, ejus miseretur, ei indulget, eum tuetur, fovet, nec ullo malo affligi sinit. Sic enim Deus tuebatur et servabit electos suos in die judicii, cum non sinit eos affligi damnationis sententia, igne,

vel ulla re alia, qua affligentur damnati, etiam electorum fuerint parentes filii, cognati, amici. Est ergo metalapsis, *parcom*, id est misereror, et tuebior eos a communi maledictione, qua feriam improbos. Quos enim amamus, et quorum miseremur, eis in communi clade parcimus. Unde Theodoretus: *Parcam*, inquit, id est illos mihi vindicabo, et liberabo e manu impiorum. Sic sumitur parcere, II *Reg. xxi. 7.*: « Pepercit rex Miphioseth filio Jonathæ: » *pepercit*, id est pio miserationis affectu eum complexus est, eum quasi pupillum in suam curam suscepit, fovit, aluit quasi Jonathæ sibi amicissimi filium. Nec enim Miphioseth sibi amicissimi filium. Nec enim Miphioseth peccaverat, ut ei David peccatum condonaret, et proprie parceret. Et *Ezech. xvi. 3.*: « Non pepercit super te oculus, » id est nullus tui misertus est.

Duo generalia electorum præmia significat hic Propheta: *prius*, quod erunt pecuniam, id est populus pecullaris Dei, ideoque ab eo cumulabuntur omni honore, decore, felicitate et gloria. *Secundo*, quod parcat eis, id est amovebit ab eis metum damnationis, gehennæ, omnisque mali, eosque certos et securos faciet, quod in æternum erunt beati, nihilque unquam doloris vel mali sentient; sicut ex adverso damnatorum duplex erit pœna: *prior*, carentia omnino solatii et boni; *posterior*, abundantia omnis miserie, tormenti et mali. Ingens enim erit gaudium beatorum, quando videbunt se liberari a crepitantibus gehennæ incendiis, cæterisque malis horrendis, quibus videbunt involvi impios tot et tantos, præsertim quia videbunt se eadem aliquando per peccata sua meruisse, in eaque reipsa casuros fuisse, nisi Deus eos liberasset. Quocirca canent: « Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti, » quia non sumus damnati: « Nisi Dominus adjuvisset me, paulo minus habitasset in inferno anima mea. » Et canticum Moysi: « Cantemus Domino: gloriose enim magnificentus est: equum et ascensorem dejecit in mare: » liberavit nos de manu Pharaonis, id est diaboli peccati et gehennæ, *Exod. xv. 1.* Et canticum Agni, dicentes: « Magna et mirabilia sunt opera tua, Domine Deus omnipotens: justa et veræ sunt viæ tuæ. Rex sæculorum. Quis non timebit te, Domine, et magnificabit nomen tuum? » *Apocal. cap. xv. 3.*

18. Et CONVERTEMINI ET VIDEBITIS, — *q. d.* Vos, o impii, negantes Dei providentiam, in die judicii mutabitis sententiam, licet sero et coacte: videbitis enim et reipsa sentietis, quantum interit inter justum et impium, quando videbitis hunc igni eterno, illum paradiso coeloque addici, uti fusiis explicat Malachias cap. seq. Ita S. Hieronymus, Remigius, Rupertus, Ribera et alii.

Duplex præmium beatorum.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit describere diem judicii, in quo desinet impiorum felicitas, et incipiet eorum infelicitas, atque ex adverso desinet piorum infelicitas, et incipiet eorum felicitas nunquam finienda. Tunc ergo Deus, qui in hac vita impiorum scelera dissimulavit, et pios ab eis affligi permisit, assumet judicium, ostendetque se esse Deum judicii, ac illum diem judicio universali hominum omnium ab æterno profinivisse, ideoque in hoc mundo permisisse pios ab impiis vexari, ut horum improbos, illorum virtus in die illo decretorio declaranda, et gloria caelesti præmianda, coram toto mundo entesceret: Orietur, inquit, vobis timen- tibus nomen meum Sol justitiæ, etc. Et calcabitis impios. Hinc secundo, vers. 4, monet ut legem Dei custodiant, eo quod per eam sint judicandi, ideoque assertit se ante diem judicii promissurum Eliam, qui ipsos ad legis custodiam exstimulet, ut judicii non iram et anathema maledictionis, sed clementiam et remunerationem æternam experiantur (1).

1. Ecce enim dies venit succensa quasi caminus: et erunt omnes superbi, et omnes facientes impietatem, stipula: et inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, quæ non derelinquet eis radicem et germen. 2. Et oriatur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus: et egrediemini, et salietis sicut vituli de armento. 3. Et calcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum, in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum. 4. Mementote legis Moysi servi mei, quem mandavi ei in flore ab omni- nem Israel, præcepta et judicia. 5. Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, et horribilis. 6. Et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum: ne forte veniam, et percutiam terram anathemate.

VER. 1. 1. ECCE ENIM DIES. — *Tis enim dat causam præcedentium, q. d.* In die judicii videbitis quid intersit inter pium et impium, nec pios vane et frustra servivisse Deo. Ecce enim dies venit, qui impios cremabit, sicut ignis stipulam; piis autem oriatur sol justitiæ. Dies hic est dies judicii extremi: hujus enim diei præcursor erit Elias. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Remigius, Lyranus et alii, uno excepto Aria, qui per diem accipit diem quo Christus et christianismus orbi illuxit: ille enim impiis fuit quasi caminus, eorum impietatem manifestans, redarguens et comburens; piis vero fuit quasi sol justitiæ, et sanitas, tum mentis, tum corporis. Sed hoc præpositum est, et mysticum.

SUCCENSA — igne, tum spirituali et mystico, puta ardenti ira et ultione Christi judicii, qua impios a piis separabit, eosque ad tartara damnabit et præcipitabit, juxta illud *Daniel. vii. 9.*: « Thronus ejus flamme ignis, rotæ ejus ignis accensus. Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus; millia millium ministrabant ei; et decies millies centena millia assistebant ei: judicium sedit, et libri aperti sunt: » ita S. Hieronymus, Remigius et Clarius; tum vero et proprio, puta igne conflagrationis mundi, qui præbit judicium, et igne inferni, qui statim post judicium damnatos in gehennam convolvat, et celerissime abripiet quasi stipulam. Ignis enim conflagrationis secerneret impios a piis; tum quia eos gravis uret, graviorumque necem et stragem pro demeritis inferet quam piis; tum quia separabit eos loco et statu in die judicii, ut ad sinistram judicis, quasi hædi mactandi consistant, ibique eis quasi carnifex assistet, ut post judicii sententiam illico eos in tartara quasi turbo deturbet: ita Lyranus et Vatablus. Huc allusit Apostolus, I *Corinth. iii. 13*, cum diem judicii describens ait: « Uniuscujusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur: et uniuscujusque opus quale sit ignis probabit. » Vide ibi dicta.

(1) Vaticinia sua adeoque totam prophetiarum seriem absolvit Malachias ultimus Prophetarum, propheta de secundo Christo adventu.

PRIMO, describit sortem futuram, primo, impiorum tristissimam et extirpatoriam, 1; secundo, proborum letissimam et victricem, 2, 3.

SECUNDO, interim vero dum adventat dies illa adhortatur ad legem Moysi observandam totaliter a Judæis tunc temporis viventibus, et a christianis etiam quoad partem moralem, 4.

TERCIO, prædicat Eliæ, primo, prævis ad hunc judicii diem adventus, 5; secundo, opus ejus prospere successurum, 6.

Moraliter, nota impios suis peccatis succedere sibi hunc ignem, ut docet Isaias cap. I, 11: « Ecce, inquit, vos omnes accendentes ignem, accineti flammis : ambulat in lumine ignis vestri, et flammis quas succendistis. » Vide ibi dicta. Sic Babylonii succedentes fornacem, non tribus pueris, qui in ea Deo virtute illasi manserunt, sed sibi ipsis eam accenderunt. Nam: « Erupit flamma, et incendit quos reperit iuxta fornacem de Chaldeis, » Daniel. iii, 48.

QUASI CAMINUS. — Septuaginta: *Sicut citharus; alii, sicut furnus.* Cogita horrorem fornacis et incendii Babylonicis, in quo « effundebatur flamma super fornacem cubitis quadraginta novem, » Daniel. iii, 47. Cogita fornacem, qua celesti igne combusta est Sodoma et Pentapolis, *Genes. XIX.* Cogita incendia arcium et urbium, si quis unquam oculis spectasti; et scito hoc tantum fuisse umbram et scintillam hujus camini, quo igne celesti conflagrabit totus orbis, omniaque que in eo sunt, puta domus, templa, arces, villae, urbes, arbores, animalia, homines, ceteraque universa, ita ut lota terra videatur esse furnus et citharus ardens. Rursum hic caminus et ignis conflagrationis mundi, tantum erit umbra et scintilla ignis gehennae, ubi fumus tormentorum ascendit in secula seculorum, *Apo. XIX, 3.* Hunc ignem tibi propone, cum te libido, superbia, ira, demon vel mundus ad scelus sollicitat.

ET ERUNT OMNES SUPERBI, ET OMNES FACIENTES INPIETATEM, STIPULA. — hoc est quasi stipula. Instar stipulae, q. d. Superbi et potentes, qui in hac vita erant fortes, ferrei et aenei, ita ut nemo auderet eis resistere; ipsi vero auderent pugnare cum Deo; hi in die iudicii erunt infirmi, imbelles et invalidi ut stipula, quae igni resistere nequit: quia ab efficaci et potenti ultione Dei, quasi stipula corripit, celerrime cremabuntur; nec tamen consumentur, sed servante egs Deo ad aeterna tormenta, semper manebunt vivi, ut semper ardeant. Ecce tunc apparebit non fuisse vanos eos qui serviverunt Deo, sed vanos et stultos qui serviverunt Veneri, ambitioni et mammonae; quia pro modico honore, pretio et voluptate accersiverunt sibi aeternos ardores: pii vero pro modicum despectum, paupertatem et dolorem accersiverunt sibi gloriam aeternam.

QUE NON DERELINQUET EIS RADICEM ET GERMEN. — Et, id est nec. Est proverbium significans plenam excisionem et perdicionem, q. d. Dies illa iudicii igne suo ita afflabit, excindet et perdet impios, eorumque opes, delicias, felicitatem et gloriam, quasi stipulam, ut non tantum haec omnia, sed et omnis boni spem in aeternum eis adimat, eosque in aeternam mortem et ignem praecipitet: sicut arbor, aut potius stipula succisa, vel evulsa radice, ac succensa non potest repullulare in germen et renasci. Ita S. Cyrillus et Albertus. *Secundo*, Lyranus per radicem intelligit spem redeundi ad statum gratiae et meritum, q. d. In-

piis in die iudicii nulla supererit spes errores et lapsus suos corrigendi, nulla spes penitentiae et veniae, nulla spes redeundi ad Dei gratiam, nullum tempus dabitur satisfaciendi, aut merendi vitam aeternam. Prior sensus l'iteralis est, posterior moralis.

2. ET ORIETUR VOBIS TIMENTIBUS NOMEN MEUM SOL

JUSTITIAE. — *Justitia*, tum proprie dicta, tum naturalis et symbolica, hoc est salutis, gloriae et felicitatis. *Justitia* enim natura congrua, et quasi debita, est ejus integritas salus et decor. Hinc *justitia* aequae ac salus subinde in Scriptura capitur pro munditie, claritate et splendore, ut *Psalm. cxxxii, 9* et *46*: « Sacerdotes tui induantur *justitiam.* » Et: « Sacerdotes ejus induam salutare. » Ubi Chaldaeus pro *justitiam* vertit, *munditiam*, uti et hic pro *sol justitia*, vertit, *sol puritatis.* Et *Isai. lxi, 40*: « Induit me vestimentis salutis, et indumento *justitiae* circumdedit me, » hoc est, induit me undequaque mundissima veste per Christum salvatorem. Idem enim est vestimentum salutis et indumentum *justitiae*: posterior enim versus explicat priorem. Ita Prado in *Ezechielem*, cap. xvi, 4, sub finem. *Justitia* ergo hic est salus, decor et gloria. Unde explicans subdit: « Et sanitas in pennis ejus. » *Justitia* enim soli debita, est ejus splendor et vis sanandi. Jam Theodoretus, Arias et Clarus haec accipiunt de primo Christi ortu et adventu in mundum, quem ipse quasi sol oriens illuminavit, calefecit, omnique gratia et virtute fecundavit et vivificavit. Hinc dicitur *justitia*, quia ex se radios *justitiae* diffudit, quibus justificavit, et in dies justificat, peccatores qui eum intueri, id est in eum credere, eique obedire volunt; sicut sol omnibus qui oculos ad se convertunt, lucem, laetitiam et vitam imperit. *Secundo*, oriens sol est instar sponsi de thalamo suo procedentis: ita Christus est sponsus Ecclesiae. *Tertio*, sol est instar gigantis in stadio, a carceribus ad metam inoffenso cursu properantis: ita Christus princeps omnipotens poterit gloriosum gratiae suae cursum absolvit, ut a nemine praepediri possit. *Quarto*, sol non expectat precas, sed statim refugit, et omnibus videntibus lucem vitamque affert: ita Christus prior dilexit nos, et cum inimici esse-mus prevenit, sponteque sua maximis beneficiis ditavit et ditat. Ipse est ergo noster Apollo, sanitatis praeses; ipse rex omnium saeculorum, omnia nova luce, nova vita, nova pulchritudine exornans. *Quinto*, sol nubibus obvelatur, eclipsim patitur, rutilus et ruber apparet: ita Christus carne assumpta velatus est, in cruce deliquimus passus, illuminatus per resurrectionem, ruber et formidandus est iudex et vindex peccatorum. Verum hic agi de secundo Christi adventu patet ex precedentibus et seq., quae omnia spectant ad diem iudicii, in quo Deus cuique pro meritis retribuet penam vel praemium. Tunc ergo piis orientur Deus et Christus quasi sol *justitiae*, impiis vero

Verz. 2

Justitia praemunditia et splendore.

Christus est sol *justitiae* ob quatuor analogias in primo anno advenit. Prima. Secunda. Tertia.

Quarta.

Christus in die iudicii praesens erit sol *justitiae* ob septem an a locas.

Primo, occidet. *Primo* et genuine, quia, sicut sol obscura illuminat, et videnda ac conspicua oculis omnino exhibet: ita Christus piorum virtutem et *justitiam*, quae in hac vita ab impiis obscurabatur et deprimebatur, in die iudicii illustrabit et clarificabit, et toti orbi conspiciam et gloriosam exhibebit. Ita S. Hieronymus. Unde dicitur *justitia*; Chaldaeus, *puritatis*, id est *justissimas*, purissimus et sanctissimus: quia *justos* et *justitiam* hic oppressam, ibi splendescere et coruscare faciet. *Secundo*, quia sua claritate, majestate et gloria radiabit quasi sol. Hinc eo oriente in cruce obscuratus fuit sol, ut indicaret veri solis occasum. *Tertio*, quia sanctos mirabilia afficiet, post longas aerumnas persecutionum et tribulationum hujus vitae, sicut sol post longas tenebras noctis oriens homines exhilarat. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Rupertus, Lyranus et Valabius. *Quarto*, quia ut sol dispellet omnem caliginem errorum; peccatorum, concupiscentiarum, tentationum, adductoque perpetuum diem veritatis gratiae et *justitiae*. *Quinto*, quia solis lumen non est vulgare, quale est candela, lucerna, ignis, stellarum, sed eximium et gloriosum: ita Christus in die iudicii lumine gloriae illustrabit sanctos in anima, beando illos visione Dei, quae eis beatitudinem et gloriam aeternam afferet, et dote claritatis donabit eorum corpora. Nam, ut ait Christus, *Matth. xiii, 43*: « Fulgebunt *justi* sicut sol in regno Patris eorum. » *Sexto*, quia sicut sol « aquilarem oculos vegetat, nostros sauciat inspectus et tenebrat, » ait S. Augustinus lib. II *De Moribus Manich.* cap. viii: ita Christus iustorum mentes avertet et vegetabit in aeternum, impiorum vero animos oculosque sua luce excecabit. *Septimo*, quia sol sua unitate hieroglyphicum est Dei, sua vero Trinitate symbolum est SS. Trinitatis: « in sole enim tria sunt, et separari non possunt, cursus, splendor, calor. Videmus enim solem in caelo currentem, fulgentem, calentem. Divide ergo si potes, Ariane, solem, et tum demum divide Trinitatem, » ait S. Augustinus serm. I *De Verbis Apostoli.* Idem, serm. 181 *De Tempore*: « Sol, ait, candor et calor, et tria sunt vocabula, et tria unum. Quod candet hoc calet, et quod calet hoc candet: tria haec vocabula res una cognoscitur: ita Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus tres personae in delitate unum sunt, et individua unitas recte creditur. » Deus est ergo sol, « quia solus illo colendus est, quo solo fruens, beatus fit cultor ejus; et quo solo non fruens, omnis mens misera est, qualibet re alia periuratur, » ait S. Augustinus lib. II *Contra Faustium*, cap. v; sol enim dicitur est, quod solus, id est unus, duntaxat sit in mundo, quodque solus cum est exortus, obscuratur omnibus aliis sideribus, apparet, ait Cicero lib. II *De Natura deorum*. Quocirca Manichaei solem adorabant ut deum, imo censebant ipsummet esse Christum, uti ibidem cap. vi subdit S. Augustinus: « His, inquit, obscensissimis pannis ves-

tris conamini assuere ineffabilem Trinitatem, dicentes Patrem in secreto quodam lumine habitare, Filii autem in sole virtutem, in luna sapientiam; Spiritum vero Sanctum in aere. » Et paulo ante refellens eorum de sole figmenta: « Primo, inquit, eum navim quondam esse dicitis: ita non tantum, ut dicitur, toto caelo erratis, sed et natalis. Deinde cum omnium oculis rotundus effulgeat, eaque illi figura pro sui ordinis positione perfecta sit, vos eam triangulam perhibetis, id est per quendam triangulum coeli fenestram lucem istam mundo terrisque radiare (sicut solisradii cum per foramen triangulare transeunt, mox iterum se colligunt, orbiculantur, et rotundi apparent, ut solem rotundum a quo manant, representant, uti docent Perspectivi, et patet ipsa experientia): ita fit ut ad istum quidem solem dorsum cervicemque curvetis; non autem ipsum tum clara rotunditate conspicuum, sed nescio quam navim pro foramen triangulum meditationem atque lucentem, quam confictam cogitatis, adoretis. » Ex adverso Anaxagoras censuit solem esse lapideum ardentem, ait idem S. Augustinus lib. VIII *De Civitate Dei*. Cum enim olim lapis in Aegos, Tharacis amnem, et caelo cecidisset, Anaxagoras (quem etiam praedixisse ferunt id futurum) affirmavit caelum omne ex lapidibus constare, solemque ipsum candens esse saxum. Quocirca Eriodides ejus discipulum in *Phaenote* tragedia, solem auream glebam nuncupavit. Eam ob causam Anaxagoras a Cleone impietatis accersitus, defensisque a Pericle discipulo, talentis quinque et exilio mulctatus est. Ita Diogenes Laertius in ejus Vita.

Ad Manichaorum errorem accedit Homerus, et ex eo Plinius lib. II, cap. vi. Quare quae Plinius elogium dat soli, nimis utique augusta et divina, tu Christo soli *justitiae* verissime assigna: « Platanetatum, inquit, medius sol fertur amplissima magnitudine ac potestate: nec temporum modo terrarumque, sed siderum etiam ipsorum caelestium rector. Hunc mundi esse totius animum, ac planius mentem, hunc principale naturae regimen ac munus credera decet opera ejus estimantes. Hic lucem robis ministrat, aufertque tenebras: hic reliqua sidera occultat, hic vices temporum, annuumque semper renascentem ex usu naturae temperat. Hic oculi tristitiam discutit, atque etiam humani animi nubila serenat. Hic suum lumen caeteris quoque sideribus foverat, praecurans, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens, ut principii Litterarum Homero placuisse, in uno eo videri. » Rursum Plato in *Cratylo* triplex dat, *zeta*, id est solis, etymon: « *Maes*, inquit, Dores vocant *zeta*; *zeta* autem fuerit, quod homines in unum eundemque locum congreget, ubi primum ortus est. Dicit etiam possit videri *zeta* aut *idai*, id est quod semper volubatur, scilicet circa terram perpetuo quodam cursu. » *Tertio*, dicitur *zeta*; « quod res quae e terra fiunt varie ef-

Manichaei solis in orbem erant esse navim via triangulam.

Anaxagoras ait esse lapideum ardentem.

Solis, id est Christi, elogium.

formet : αὐτὸν enim id significat. » Tria hæc competunt Christo, qui est sol justitiæ. Nam primo, Christus omnes fideles in unam Ecclesiam a suo in orbem adventu congregavit, et jugiter congregat. Secundo, Christi oculus, cura et mens semper oberat et volvitur circa Ecclesiam. Tertio, dolens et virtutes singulorum fidelium in Ecclesia varie efformat, ut docet Apostolus I Corinth. XIV.

hinc Christi typus et præcursor fuit Samson, Judic. XIII, 24 : sicut enim Judeis a Philistinis oppressis Deus nasci fecit Samsonem, qui populum suum ab hostium tyrannide liberaret, indeque vocatus est שמשון Samson, id est sol lætitiæ a שמש spemese, id est sol, et שש spase, id est gravissus est, vel potius Samson, id est parvus sol, ut sit diminutivum a spemese, q. d. Israeli in tenebris, morore et servitute consulto, ortus est solivulus, id est parvus novusque sol, puta Samson judex et vindex, qui tenebras hæcæ dispellat, et Judeos nova luce, libertate et lætitia perfundat et recreet. Ita pariter Christus versus Samson, orbi a peccatis et ærumnis oppresso datus est a Deo quasi sol oriens ex alto, qui peccata in primo adventu, sed ærumnas omnes et mortem in secundo fugabit et abolebit; tumque non amplius dicent : « Ubi est Deus judicii? » Videbunt enim solem justitiæ, puta Christum, qui justo pro meritis puniet impios, et præmiabit pios. Plura de sole dixi Isai. cap. XLV, 6, ubi ostendit solem esse symbolum regis et multo magis Christi Domini, qui est Rex regum.

Denique noster Martinus de Roa, lib. I Singular. cap. XIV, censet Christum vocari solem justitiæ, id est verum justumque amicum, qui radios suæ beneficentiæ in fideles suos, quasi amicos effundat : solem enim apud sacros et profanos scriptores amicitia esse symbolum, ob quinque analogias. Prima est : unicus est sol, et unicus debet esse amicus; plures stellæ, plures familiares, juxta illud Eccli. VI, 6 : « Pacifici sint tibi multi, consiliarius unus e mille. » Secunda, sol Euripidi est aurea gleba, Homero restis aurea e celo in terram demissa, eo quod ipse aurum gignat in imis terre visceribus : ita amicus est aurum optimum, thesaurus ingens, Eccli. VI, 14 : « Amicus fidelis protectio fortis; qui autem invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio, et non est digna ponderatio auri et argenti contra bonitatem fidei illius. » Tertia, soli semper est æterna juvenia : sic amicitia perpetua et constans esse debet, nec temporum varietate labefactari, nec vetustate consumi. Quarta, sicut sol sua luce cuncta collustrat, et viarum difficultates aperit, et qua sit eundem ostendit : ita etiam amicum esse communere amicos, et vitæ pericula, et morum offensiones, et quæ vitare, quæ amplecti debeant monstrare. Ita dicitur Judic. V, 31 : « Qui autem diligunt te, sicut sol in ortu suo splendet, ita rutilent, » id est

Sa non id est parvus sol, ty- pus Christi

Sol typus veri amici et ob quinque analogias multi, talis est Christus

radios emittant, quibus alii tum illustrentur, tum etiam incenduntur ad verum deum, veramque virtutem. Quinta, sicut sol est benevolus et beneficus : sic et amicus. Dicitur ergo Christus per antonomasiam sol justitiæ, id est justus versusque sol, benignus, liberalis, bona sua omnibus impertiens : « et sanitas in pennis ejus, » hoc est, in radiis ejus; quia « amicus fidelis est medicamentum vitæ et immortalitatis, » Eccli. VI, 16, « Sanitas » ergo « in pennis ejus, » quia ipse solatur merentes, recreat afflictos, confirmat labantes, jacentes excitat, iratos mitigat, omnibus denique omnia præstat officia amicitia et charitatis. Hic nimirum est sol justitiæ : quia nemo omnium est, qui hominibus vel commodari magis, vel magis illuxerit, quam Christus. Hinc promittitur timentibus et amanibus Deum : magnus enim amoris est amor : amicorum Dei præmium est Christus amicissimus.

Symbolice, S. Augustinus, epist. 149 ad Januarium, cap. V : « In Proverbiis (Eccli. XXVII, 42) legitur : Sapiens sicut sol permanet, stultus autem sicut luna mutatur. Et quis est sapiens qui permanet, nisi sol justitiæ, de quo dicitur : Ortus est mihi sol justitiæ, et quem sibi non fuisse ortum in die novissimo plangentibus impij, dicturi sunt : Et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol justitiæ non ortus est nobis? Nam istum carnis oculis visibilem solem oriri facit super bonos et malos Deus; qui etiam pluit super justos et injustos. Quis est ergo ille stultus, qui tanquam luna mutatur, nisi Adam, in quo omnes peccaverunt? Anima quippe humana recedens a sole justitiæ, ab illa scilicet interna contemplatione incommutabilis veritatis, omnes vires suas in terrena convertit, et eo magis magicę obscuratur interioribus ac superioribus suis. » Et inferius : « Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria. Obscura videtur Ecclesia in tempore peregrinationis suæ, inter multas iniquitates gemens, etc. Orietur, inquit, in diebus ejus justitia et abundantia pacis, donec interficiatur luna : id est abundantia pacis in tantum crescat, donec omnem mutabilitatem mortalitatis absumat. Tunc novissima inimica destructur mors, et quidquid nobis residuit ex infirmitate carnis, unde nobis perfecta pax non datur, et consumetur omnino, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem. »

Tropologicę, irascenti et peccanti occidit, mansueti et justo oritur sol justitiæ. Unde S. Augustinus, hom. 43, inter 50 : « Non debuit, inquit, occidere sol super iracundiam vestram, et multi soles occiderunt : transeat aliquando iracundia vestra, dies magni solis celebramus; illius solis, de quo dicit Scriptura : Orietur vobis sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus. Quid est in pennis ejus? In protectione ejus. Unde in Psalm. XVI dicitur : Sub umbra alarum tuarum protego me. » Et

Symbolice, Christus est sol, Adamus luna.

Tropologicę, irascenti occidit sol, mansueti oritur.

noX : « Si ergo iraseris, ne occidat sol iste in corde tuo super iracundiam tuam, ne forte et occidat tibi sol justitiæ, et in tenebris remaneas. Ne putetis autem quia nihil sit iracundia : Turbatus est præ ira oculus meus. Utique cui turbatur oculus, solem videre non potest, et si conatus fuerit videre, pena illi est, non voluptas. » Notent hic pastores (quod nonnullos facitare vidi et audivi) ut plebem die solis, id est Dominico, convenientem ad Ecclesiam, moneant de dimittenda ira, omnique peccato, eo quod sit ille dies Domini, in quo ortus est eis sol justitiæ. Rursus S. Bernardus, epist. 407 : « Vobis, inquit, qui timetis Deum oriatur sol justitiæ. Manentibus igitur in tenebris filiis diffidentia, evadit in novam hanc lucem lucis filius de potestate tenebrarum, si tamen jam fidenter Deo dicere potest : Particeps ego sum omnium timentium te. »

ET SANITAS IN PENNIS EJUS. — Hebraice כנפתי בנאפחה, id est in alis ejus. Poëtica pennas vocat radios, primo, quia vestiunt, ornant et stipant solem, sicut penna aut comæ avem. Unde ab Homero vocatur aircoum sol. Et Virgilius initio lib. VI Æneid. loquens de Dædalo :

Præpetibus pennis ausus se credere celo, etc. Redditus hic primum terris tibi, Phœbe, sacravit Remigium alarum.

Sol enim vocatur Phœbus, quasi φάειος, a φάει et βίος, id est lux vita.

Secundo, quia sol celerrime movetur et quasi volat ut avis, juxta illud de sole, Psalm. XVII : « Exsultavit ut gigas ad currendam viam : a summo caelo egressio ejus, et occursum ejus usque ad summum ejus. » Sol enim tam velox est, ut uno die naturali, id est 24 horis, conficiat millionem milliarium, et insuper 140 millia eorundem : quod tantumdem est, ac si totum terre ambitum circumcurreret quinquages, ut ex astronomis docet, Gen. I, 16. Insuper sol oriens radios suos quasi pennas velocissimas in momento spargit per totum hemisphærium.

Tertio, quia sol, præsertim oriens, utrumque radios in eam figuram expandit, ut videatur esse avis expansis alis, juxta illud Psal. CXXXVIII, 9 : « Si sumperio pennas meas diluculo; » Hebraice, Si sumperio alas aurora. Que verba de Christo intelligit S. Augustinus : « Qui cum sumpsit pennas suas in resurrectione, jam corpore non gravatur. » Hinc Ægyptij solem pinxerunt quasi avem, longas spargentem pennas circumquaque, eamque vocarunt phœnicem. Phœnix enim non est avis vera, sed symbolica, puta sol, ut ostendit Genes. VII, 2. Hinc unicum dixerunt esse phœnicem, quia unicus est sol in mundo; eumque dedere Heliopoli, id est in urbe solis, atque interire et renasci, quia sol occidens vespere, mane rursum oritur et quasi resurgit, juxta illud Ovidij Metamorph. XV :

Una est quæ reparat, seque ipsa reseminet alas.

Exsistat apud Lactantium inserti Auctoris elegans carmen de phœnice, in quo tota ejus historia, vel potius fabula enarratur, ubi inter cætera phœnicem vocat avem solarem. Inter cætera ergo sic de ea canit :

Paret et obsequitur Phœbo memoranda satellis, etc. Læta cum primum surgens aurora rubescit, Ter quæ illa piis immergit corpus in undas, Et conversa novos Phœbi nascens ad ortus, Exspertat radios et jubet exorire. Incipit illi sacri modulamina funder cantus, Et mira lucem voce cæcæ novam.

Sicut omnes pene aves cum sole occidente dormire, et cum oriente vigilare incipiunt; unde mane cantillam, cantique suo solem orientem salutant. Pergit Poeta de cauda et pennis phœnicis :

Caudaque porrigitur falvo distincta metallo, In cuius maculis purpura mixta rubet, Clarum inter pennas insigne est desuper iris, Pingere eam nubem desuper alta solem, Æquatur capiti radiata corona, Phœbeis retrens verticis alba decus. Efflujes inter pavonis mixta figuram Ceruiter, et mixtam Phœsidis inter avem. Est levis et velox, regali plena decore : Et rarum volucrum turba salutat ovans. Altum stipitata choro volat illa per aliam, Turbante prosequitur mœnere læta pig, etc. Ipsa sibi proles suos est pater, et suis heres : Nutrix ipsa sui, semper alumna sibi : Ipsa quilibet, sed non eadem, quia et ipsa nec ipsa est : Æternam vitam motis adeptâ bono.

Nimirum phœnix est sol, cuius cauda, pennæ et comæ sunt radii in longum, latum et altum expansi, qui partim albicant, partim rubent, suoque loco in nube rosida faciunt iridem; atque pulcherrimi et speciosissimi, æque ac magnificissimi velox in incessu, uti pavo trahens post se elegans syrma cauda, puta radiorum longe lateque expansorum; unde in ortu eum aves, animalia et homines salutant. Ipse sibi est pater, et filius, qui post occasum ex seipso quasi rursum oritur et renascitur, itaque continuo suo occasu continuum sibi parit ortum, et quasi vitam æternam, cuius æque ac resurrectionis est hieroglyphicum. Quocirca ad hoc phœnicis symbolum videtur hic alludere Malachias, imo illud ipsum suis verbis representare, dum ait : « Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus. » Perinde ac nonnulli consentient fobum, cap. XXIX, 18 : « In nidulo meo moriar, et sicut palma multiplicabo dies. » Ubi Tertullianus legit : Et sicut phœnia multiplicabo dies : græcum enim φœνικῆ apud Septuaginta et phœnicem, et palmam, ob similem longevitatem, significat. Plinius enim, lib. VII, cap. XL, asserit phœnicem vivere 660 annis. Sic et hebræum חיל חול, quod Noster Job. XXIV, 18 vertit, palma, veteres Hebræi et moderni, R. Salomon, Tigurina, Cajetanus vertunt,

phœnia. Unde Philippus presbyter in *Job* xxxix: Fieri, ait, potest ut *Job* in similitudinem avis illius (phœnicis) deat se per mortem in cinere carnis, velut in nido pro tempore moriturum, et inde resurrecturum in gloriam et multitudinem dierum. Idem asserit Beda.

Phœnis
symbo-
lum
Christi
morien-
tis et
resur-
gentis.

Sol sa-
nat et
Christus.
Primo.

Quocirca phœnix est symbolum Christi (et consequenter christianorum) morientis, et gloriose ex seipso et sua virtute resurgentis, ut ostendit Aldrovandus in *Phœnice*. Porro sanitas est in pennis solis, quia sol suis radiis plantas, animalia et homines nocturno frigore languentes, torpentes et quasi emorientes excitat, roborat, vivificat, lætificat, itaque quasi omnium creaturarum languores et vulnera sua luce, radiis et calore sanat. Jam sensus est primo, q. d. Veniet Christus, qui quasi phœnix et sol justitiæ oriens in mundo, quocumque suas alas et pennas, hoc est, radios suæ prædicationis (unde Syrus et Arabicus vertunt: *Sanitas super linguam ejus*) gratia et virtutis extendet, ibi omnes infirmitates corporis et animæ sanabit. Nam, ut ait S. Marcus cap. vi, 65: « Quotquot tangebant eum, salvi fiebant; » ut hemorrhœissa tactu fimbriæ, que quasi ala et penna erat (teste Ihesychio hom. *De S. Maria*) vestis Christi, sanata est a fluxu sanguinis, *Luc. viii, 44*. Rursus sicut sol sua luce fugat serpentes, lupos, tigrides, omnesque feras sevas et noxias: ita Christus sol justitiæ suo adventu in orbem demones effugavit, idola contrivit, peccata delivit, mundumque infirmum, imo mortuum sanitati et vite restituit. Ita Theodoretus. Idem facit quotidie, dum exoritur in fœdium animis, sive peccatorum, sive iustorum. Nam ex eis vel demones, et peccata gravia, vel levia, concupiscentias, tentationes, malas cogitationes, omnesque infirmitates depellit et sanat, ut homo sibi redditus, sanus et vegetus incipiat operari opera non tantum sancta, sed et heroica, quibus perfectionis christianæ apicem et culmen conscendat. Verum quia hic agit non de primo, sed de secundo adventu Christi, quo ipse iudex, quasi sol justitiæ, piis in hac vita afflictis et oppressis suum robur, decus et gloriam restituet, imo in immensum auget; hinc

Secundo.

Secundo et genuine, hæc cum eodem Theodoro, Ruperto, Lyrano et aliis: recipias de sanitate, quam consequetur beati a Christo in die iudicii, q. d. O viri pii, gemitis in hac vita, quod iniuste ab impis opprimamini, incarcerationimini, libertate privemini, uti vos, o Judæi, in Babylone, quasi in carcere cæco a Chaldæis conclusi fuistis; verum attollite animos, sustinete fortiter. En brevi orietur vobis sol justitiæ, puta Christus iudex, qui illorum iniustitiam, et vestram iustitiam coram toto orbe celebrabit, remunerabitur. Rursus in hoc sæculo affligimini mille infirmitatibus et ærumnis, ut spoliati bonorum, pauperati, squalore, merore, fame, siti, morbis, verberibus, vulneribus, morte et martyrio.

Tolerate: en brevi sol justitiæ pennas, id est radios sanitatis suæ, in vos diffundet, quibus omnia vestra vulnera, omnes plagas; omnes mœrores et infirmitates dispellet, uti sol tenebras, easque plene et perfecte sanabit. Nam corpora vestra afflicta et corrupta a sepulchris et cineribus suis eductæ, resuscitabit, beabit et glorificabit, ut saluti quasi vituli de armento. Quocirca sanitas hæc multa complectitur: Christus enim in resurrectione omnes ægritudines non solum corporis, sed et animæ persanabit. Sanitas ergo corporibus primo, erit ipsa ejus resurrectio; secundo, immortalitas; tertio, impassibilitas, ut nec ab igne, nec a gladio, nec ab hoste, nec a demone, nec ab ulla re creata amplius lædi aut pati possit; quarto, agilitas; quinto, subtilitas; sexto, claritas; septimo, felicitas; octavo, gloria, puta omnis decor, omnis honor, omnis suavitas, omnes deliciae, omnes opes, omne quod delectat.

Sanitas vero animæ erit primo, lætitia inenarrabilis, que omnem mœrorem a mente, et omnem lacrymam ab oculis absterget, juxta illud *Isai. xxxv, 10*: « Lætitia sempiterna super caput eorum; gaudium et lætitia obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus. » Secundo, integritas omnium animæ virium: nam, ut ait S. Prosper, lib. *I De Vita contempl.* cap. iv: « Ibi erit intellectus sine errore, memoria sine oblivione, cogitatio sine evagatione, charitas sine simulatione, sensus sine offensione, saturitas sine fastidio, et tota sanitas sine morbo. » Anima enim per peccatum Ade sancita est in intellectu, per obscurotatem et ignorantiam; in voluntate, per proclivitatem ad bona caduca; in irascibili, per varios metus et formidines; in concupiscibili, per infirmitatem et concupiscentiam multiplicem, etc. Christus in cælo hæc omnia sanabit, dando intellectui lumen et scientiam, voluntati constantiam in bono, irascibili heroicam fortitudinem, concupiscibili honestatem et rectitudinem, ut nil nisi honestum et rectum concupiscat. Tertio, sanitas animæ erit lumen gloriæ, visio et fructus Dei, ac dotes gloriæ, que ex ea consequentur, et derivabuntur in omnes animæ vires et potentias, et ex illis in corpus. Unde S. Augustinus, epist. 56 ad Dioscorum: « Tam potenti, ait, natura Deus fecit animam, ut ex ejus plenissima beatitudine, que in fine temporis Sanctis reprobabitur, redundet etiam in inferiorem naturam, quod est corpus, non beatitudo, que fruentis et intelligentis est propria, sed plenitudo sanctitatis, id est incorruptionis vigor. »

Moraliter, hæc sibi applicant, ruminentque martyres. En patimur pro Christo, unguibus lacramur, dentibus ferarum laniamur, scorpionibus discerimur, catasitis distendimur, gladiis truncamur, ignibus torremur: veniet ecce, et brevi veniet sol justitiæ Christus iudex, qui membra nostra lacera, laniata, discissa, truncata, tosta restituet, sanabit, et æterna gloria decorabit. Hæc co-

Sanitas
corporis
resur-
gentis ob-
tinetur.

Sanitas
animæ
beata
triplex.

Morali-
ter, en
gemitis
et forti-
tudine.

gitabas, o S. Laurenti, cum in craticula assareris, et lamem insultabas tyranno. Hæc ruminabas, o S. Vincenti, cum non tantum omnia corporis tormenta, sed et Dacianum tyrannum generose viciisti. Hæc meditaris, o S. Christina, cum a patre tuo idololatra, quasi carnifice flagris concisa, defluentes carnis particulas in vulvum patris proiciens, dixisti: Recipe, o tyranne, carnem quam generasti.

Dicant et penitentes: Affligimus nosmetipsos jejuniis, vigiliis, ciliciis, plagis; propter te, o Christe, mortificamur tota die, quia speramus carnis resurrectionem, in qua tu illam emaciatam, lividam, contractam, emortuam, nobis succulentam, roseam, floridam et radiantem restitues; quando nimirum reformabis corpus humilitatis nostre, configuratum corpori claritatis tue.

Dicant et incoerentes, certas ac lætantes: Ecce legemus in presenti vita, mesti flemus, suspiramus, ingemiscimus: nunc caro, nunc mundus, nunc dæmon nos tentat: nunc scrupuli angunt, nunc suspiciones et timores deprimit, nunc cholera irrât, nunc calumnie, probra, irrisiones affligunt, nunc labores fatigant, nunc dolores pene exanimant, etc. Illucesce, o sol justitiæ! pennas et radios sanitatis tuæ in nos diffunde, ostende nobis faciem tuam, et salvi erimus. Eia, Domine, aspiret dies sanitatis, et inclinentur umbra infirmitatis. Eia, aspiret dies æternitatis, et inclinentur umbra mortalitatis, ut pulsus mœroribus, timoribus, scrupulis, tentationibus, doloribus, aspirent menti nostre pax, serenitas, robur, integritas, gaudium et jubilus sempiternus. Quoties ergo te infirmitas animi, quoties dolor corporis premit, cogita: Orietur brevi sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus. Illum suscipe, illum invoca, illi spem mentemque affige: ita phœnix eris.

Serpi-
num S.
Augusti-
ni ad
viam
beatam.

Audi illi inhiantem S. Augustinum in *Meditat.* cap. xix: « O domus Dei luminosa et speciosa, dilexi decorem tuum, et locum habitationis gloriæ Domini Dei mei: tibi suspirat peregrinatio mea nocte ad diem, tibi inhiet cor meum, tibi intendat mens mea, ad societatem beatitudinis tuæ pervenire desideret anima mea: dico et qui fecit te, ut possideas me in te, quia ipse fecit me et te. » El paulo post: « O Jerusalem, domus Dei æterna, post Christi dilectionem tu esto lætitia et consolatio mea: dulcis memoria tui beati nominis sit revelatio mœroris tediorumque mœrorum. Tædet enim me, Domine, valde vitæ hujus, et istius ærumnosæ peregrinationis. Vita hæc vita misera, vita caduca, vita incerta, vita laboriosa, vita immunda, vita domina malorum, regina superborum, plena miseris et erroribus, que non est vita dicenda, sed mors, in qua momentis singulis morimur per varios mutabilitatis defectus, diversis generibus mortuum. Numquid ergo hoc quod vivimus in hoc mundo, dicere possumus vitam, quam humores tumidant, dolores exte-

nuant, ardores exciccant, aer morbidat, escæ inflant, jejunia macerant, joci dissolvunt, tristitiæ consumunt, sollicitudo coarctat, securitas hebetat, divitiæ inflant et jactant, paupertas dejicit, juvenus extollit, senectus incurvat, infirmitas frangit, moror deprimit? Et his malis omnibus mors furibunda succedit, simulque cunctis gaudiis istius misere vite ita finem imponit, ut cum esse desiderit, non fuisse putetur. Mors ista vitalis et vita mortalis, hæc his aliisque sit respersa amaritudinibus, proh dolor! quam plurimos suis capit illecebris, et quam multos suis falsis promissionibus decipit! » Deinde sanitatem quam offert Christus iudex suis electis, ita depingit: « O tu vita, quam preparavit Deus his qui diligunt eum, vita vitalis, vita beata, vita secunda, vita tranquilla, vita pulchra, vita munda, vita casta, vita sancta, vita ignara mortis, necia tristitiæ, vita sine labe, sine dolore, sine anxietate, sine corruptione, sine perturbatione, sine varietate et mutatione, vita iotius elegantie et dignitatis plenissima: ubi non est adversarius impugnant, ubi nulla peccati illecebra, ubi est amor perfectus, et timor nullus: ubi dies æternus, et unus omnium spiritus, ubi Deus facie ad faciem cernitur, ethoc vitæ cibo mens sine defectu satiatur. Libet me tunc intendere claritati, delectant me bona tua: avido corde quanto plus valeo mecum considerare, tanto plus amore langueo: tuo vehementi desiderio, tuaque dulci memoria admodum delector. »

EGREDIEMINI, — scilicet de hoc sæculo et vita, quasi de carcere, ut ingrediamini in alteram beatam et immortalem. Ita S. Hieronymus, Remigius, Albertus et Vatablus. Aut potius, « egrediemini » in die iudicii (de eo enim hic agitur) de sepulchris, cum Christus sol justitiæ suis pennis, id est radiis gloriæ, vos resuscitabit et sanabit, aspirans vobis vitam gloriosam. Ita Theodoretus. Unde et Tertullianus lib. *De Resurrect. carnis*, cap. xxxi, legit: *Excitatis de sepulchris, veluti vituli de vinculis soluti.*

ET SALIETIS SICUT VITULI DE ARMENTO. — Hebræum וְיִשְׁעוּ פִּי שֵׁן significat *crevere*, impingui, luxuriari, lascivire, saltare ex pastu, gaudio et petulantia, uti faciunt vituli saginati. Unde Chaldeus, Tigurina et alii vertunt: *Augescetis*, vel *pinguescetis sicut vituli saginæ*; Pagninus, *sicut vituli saginati*, id est altilles; Septuaginta: *Saliētis sicut vituli de vinculis relaxati et soluti*, ut legit Tertullianus lib. *De Resurrect. carn.* cap. xxxi; vituli enim præ aliis animalibus salient, et petulci sunt (unde vitulos dicitur a *vitulando*, id est, lasciviendo). Hinc vinculis constringuntur, idocque dum his exsolvuntur, quasi carcere liberati, præ gaudio mire exsiliunt (uti et pueri è scholis emissi), præsentim dum saginantur: tum enim sanguine et spiritibus vitalibus abundant. Porro vituli teneri domi in stabulis saginantur lacte; majores vero in pascuis cum armento, id est grege bouum et vaccarum. Unde Noster ver-

tit : « Sicut vituli de armento, » id est sicut vituli armenti, qui cum armento pascuntur, ideoque juxta suas matres aliosque vitulos et boves sibi congeneres, sibi similes, letabundi exsultant. Omne enim animal gaudet sibi simili, cum eoque delectatur, et si juvenum sit exsultat. Unde Rupertus, et ex eo Delrio *adagio* 1027, « vitulum de armento, » explicat *vitulum armentarium*; nam qui cum armento vagatur, vinculo liberatus est ideoque exsilit. Aut, « vituli de armento, » id est separati ab armento, positique in stabulis, ut ibi saginentur. Significat hac phrasi Malachias miram exsultationem piorum, qui in hoc mundo quasi in carcere ab impiis (velut Judæi in Babylone a Chaldeis) pressi et oppressi fuerant, in resurrectione a Christo ita sonandos, ut sint succulenti, speciosi, fortes, imo gloriosi, ideoque quasi vituli signati incredibili gaudio exsultent, juxta illud *Sapient. III, 7* : « Fulgebunt justi sicut sol, et sicut scintilla in arundinetis discurrant. » Unde Mariana sic explicat : *Saliets*, inquit, id est præ gaudio choreas plaudens, juxta illud *Psal. CXLV, 5* : « Exsultabunt sancti in gloria, letabuntur in cubilibus suis. » Vox ergo *saliets* significat primo, plenam sanitatem, robur et vigorem corporum beatorum; secundo, letitiam ingentem, unde Vatablus verit : *Dissiliets huc illuc; tertio*, dotem agilitatis, inquit Suarez III part. *Quest. LIV, art. 4, disp. XLIV, sect. IV, ex Innocentio III*, qui instar fulguris discurrunt. celerime quaquaversum, ut ubi voluerit esse spiritus, ibi profinus sit et corpus, juxta illud *Isai. XL, vers. ult.* : « Qui sperant in Domino mutabunt fortitudinem, assumunt pennas ut aquilæ, current et non laborabunt; ambulabunt, et non deficient. » Unde S. Anselmus lib. *De Similitud.* cap. LI, asserit beatos in agilitate similes fore angelis, quia a cælo ad terras dicto citius dilabuntur; impios vero præ pondere neque pedes, nec manus, nec aliud corporis sui membrum moturos, aut movere posse. Et cap. LII, docet beatum, si velit, posse terram loco suo movere; damnatum autem nec venter ab oculis amovere. Hujus rei symbolo sancta illa animalia, *Ezechiel. I, 14*, « ibant et revertabantur in similitudinem fulguris coruscantis. »

Quarto, vox *saliets* significat mutationem in gentem beatorum, per saltum quem e terra faciunt in cælum. *Saliets* ergo e cæno ad cælum, e morte ad vitam, ex ærumnis ad gloriam, et sepulcro ad thronum Dei et Agni. Ita sponsa, id est Ecclesia beatorum, imitabitur sponsum Christum, de quo *Cantic. II, 8*, ait ipsa : « Vox dilecti mei : ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles, » *Ezechiel. I, 14*, « ibant et revertabantur in similitudinem fulguris coruscantis. »

Chori et choreæ
Chori et choreæ

ito mari Rubro et submerso Pharaone, sacros choros præcipientem Maria duxerunt, *Exod. XV, 20*, ac peracta peregrinatione 40 annorum per desertum, quiete et læte incolentes terram promissam, quas typus erat cæli et cælestis beatitudinis, in festo Tabernaculorum inter alia lætitiæ signa, tenentes manibus palmas saltabant, et choreas dicebant, ut ostendi *Levit. cap. XXIII, 40*. Quo analogice representabant choros beatorum in cælis, ubi peracta victoria palmati, perenne agent festum Tabernaculorum, juxta illud : « Laudate eum (Dominum) in tympano et choro, » *Psal. CI, 4*. Et : « Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exsultationis, » *Psal. XLVI, 1*. Et : « Sancti ejus exsultatione exsultabunt, » *Psal. CXXXI, 16*. Et *Psal. LXXV, 26* : « Præveniant principes conjuncti psallentibus in medio juvenularum tympanistrarum. » Et *Psal. CXXV, 6* : « Venientes autem venient cum exsultatione, portantes manipulos suos. »

Licet enim chorea mundanorum sit mollis et lætiva, cælitum tamen est casta et angelica. « Sic vinum bibas ut Cato, sic terram pede pulses ut Scipio, » inquit ille. Scipio enim imperator, inquit Seneca lib. *De Tranquill.*, in ludis et festis corpus movebat ad numeros, et tripudiabat, non molliiter, sed viriliter, non facturus nominis sui detrimentum, etiamsi ab hostibus spectaretur. Simili modo David saltavit totis viribus ante arcam, *II Reg. VI, 14*; et Israelitides coram Saule et Davide, percusso Goliath, choros agentes cantabant in tympanis et sistris : « Percussit Saul mille, et David decem millia, » *II Reg. XVIII, 7*; ac Jephthe victori a cæde hostium redeunti occurrunt filia cum tympanis et choris, *Judic. XI, 34* : « Choreæ mundana, inquit Conradus Clingius in *Locis Theologicis*, cap. *De Choreæ*, est circulus cujus centrum est diabolus, et circumferentia omnes angeli ejus. At choreæ cælestis est circulus, cujus centrum est Agnus, et circumferentia omnes virginæ et electi ejus. » Hinc *Cantic. VI, 4*, dicitur : « Quid videbitis in Sulamite, nisi choros castrorum? » Et *Jeremias cap. XXXI, 4*, de Ecclesia tam militante, quam triumphante ait : « Edificaberis virgo Israel, adhuc ornaberis tympanis tuis, et egredieris in choro iudicium. » Et *Luc. XV, 23*, senior filius in convivio junioris rediens et rediivi audivit « symphoniam et chorum; » nimirum hunc chorum poscent nuptiæ Agni, quas scilicet cum Christo sponso perennes celebrabit Ecclesia, *Apoc. XIX, 9*, et cap. *XII, 2*. Quocirca S. Augustinus in *Meditat.* cap. *XII, 2*. Uti nam, inquit, illis sanctissimis choris interesse, ut cum beatissimis spiritibus gloria conditoris assistentem! » Et S. Athanasius, vel potius Anastasius (citat enim *Quest. III* et VIII, Epphanium et Nyssenum, qui Athanasio fuere posteriores) ad Antiochum, *Quest. XXXIII* : « Sanctorum, inquit, animæ a Sancto Spiritu incitate, cum angelis in regione vivorum Deum laudant et tripudiant. »

beatorum.

3. Et calcabitis (Figurina, concubabit) impios. — Tertullianus lib. *De Resurrect. carnis*, cap. *XXXI* : *Concubabit impios.* Primo, quia eos sub pedibus habebitis : impii enim in valle Josaphat judicandi consistent; pii vero rapiuntur obviam Christo in aera, ibique cum eo sedebunt quasi iudices. Secundo, quia tanto gaudio afficiemini, quanto afficeremini si nunc calcaretis inimicos vestros, *g. d.* Eritis superiores improbis, eisque dominabimini. Tertio, quia quasi assessores Christi iudicis damnabitis impios. Unde Pagninus verit : *Diruetis impios.* Quarto, quia per demones quasi lictores et executores sententiæ vestre deturbabitis eos in tartara, ubi erunt « quasi cinis sub planta pedum vestrorum, » id est instar cineris comminuti et humiliati, nempe contemptissimi et abjectissimi. Rursum cinis notat ignem gehennæ, ait Vatablus : in illo enim erunt impii « quasi cinis, » id est aduretur ut cinis, non quod incinerandi et in cinerem redigendi sint, sed quod sicut cinis in igne semper perdurat, ita in eodem perdurabunt et impii in æternum. Quid enim impii, æque ac cinere, vilis, miserius, squalidius, aridius, sterilius? Ita Catullus :

Troja nefas, commune sepulcrum Asiae Europaque :
Troja virum, et vultum omnia aeterna cinis.

Et P. Sabinus :

Jam cinis, et tantum fœbile Troja solum.

Seneca in *Heracle furente* :

Cadmæa proles, atque Ophiionis cinis, quo recidistis?

Claudianus in *Eutropium* :

Migdonii cineres, et si quid restat Eoi.
Quod percat regni.

IN DIE QUA FACIO. — Id est faciam, scilicet in die iudicii, quando faciam vos calcare impios, sicut ipsi in hac vita conculerunt vos, juxta illud *Psal. CXLIX, 6* : « Exaltationes Dei in gutture eorum, et gladii accipites in manibus eorum : ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis : ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis, ut faciant in eis iudicium conscriptum : gloria hæc est omnibus sanctis ejus. » Et *Sapient. III, 8* : « Iudicabunt nationes, et dominabuntur populis. » Et *Math. XIX, 28* : « Vos qui secuti estis me in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. »

4. MEMENTOTE LEGIS MOYSI. — Hinc Judæi contendunt probare legem Moysi non fuisse abolitam per Christum, sed duraturam usque ad diem iudicii : de eo enim hic in præcedentibus et sequentibus agit. Respondet primo Rupertus, Lyranus et Vatablus per legem hic intelligi præcepta moralia, quæ durant etiam tempore legis

novæ. Verum obstat, quod legem hæc explicans, subdit Malachias præcepta, hebraice וְקִיפְתֶּם חֻקֵּימֹשֶׁה, id est sanctiones circa sacra et ritus, puta præcepta ceremonialia; et *iudicia*, id est præcepta judicialia. Secundo, alii sic explicant : « Mementote legis Moysi, » ut scilicet in ejus ceremoniis, ritibus et iudiciis intueamini Christum et Ecclesiam ejusque sacramenta; » et *iudicia*, quæ in illis figurantur. Moses enim expresse de Christo audiendo ita Judæis præcepit : « Prophetam de gente tua et de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus; ipsum audies. » *Deuter. cap. XVIII, 18*. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Arias et alii. Verum et hoc arctius et coactius videtur. Nam jubere ut meminerit legis, est jubere ut eam opere compleant, ejusque sanctiones ceremoniales et judiciales observent. Hoc autem non potuit Malachias jubere Judæis pro tempore Christi et legis christianæ.

Dico ergo Prophetam loqui Judæis sui ævi, et posteris eorum futuris, usque ad Christum : toto enim hoc tempore duravit et obligavit lex Moysi. Ad eam ergo servandum Judæos sui temporis adhortatur, quia ipsi in ea servanda refraxerant, præsertim in præceptis ceremonialibus de dandis decimis et primitiis, uti vidimus, cap. III, 8. Illos ergo excitat, eisque dat ærem stimulum ad legis observationem, scilicet representationem diei iudicii, *g. d.* Videle ut leges omnes a Mose præscriptas observetis, tam quæ Dei cultum, quam quæ jus proximi spectant. Nam Deus in die iudicii legis servate, vel non servate exactam a singulis rationem requireret, ac eam observantes glorificabit, non observantes condemnabit. Nolite ergo dicere : « Ubi est Deus iudicii? » uti dixistis cap. II, 17. Nec : « Vanus est qui servit Deo, et quod emolumentum quia custodivimus præcepta ejus? » uti dixistis cap. III, 14. In die enim iudicii videbitis Christum esse Deum iudicii, nec vane vos servisse Deo, et præcepta ejus custodivisse. « Tunc enim orietur vobis sol justitie, et sanitas in pennis ejus, et egrediemini, et salietis sicut vituli de armento. Et calcabitis impios, » etc. Ita Remigius, Albertus, Hugo, Vatablus, Arias et alii.

Perperam ergo Victorinus et Maldonatus in *Math. XVII*, ex hoc Malachia loco et ex *Apoc. XI, 6*, censent cum Elia venturum, non Henoch, sed Mosen, ut ambo certent contra Antichristum.

IN HOREB. — In Sina, ut dixi *Exod. XVII, 6*.

5. ECCE ERGO MITTAM VOBIS ELIAM. — Post exhortationem snorum ad legem Moysi servandam, quam obiter inseruit Propheta, hic redit ad diem iudicii, ejusque prodromum assignat Eliam.

Quæres : Quisnam hic Elias? Calvinus et nonnulli catholici, ut Burgensis, Arias, Clarius, censent esse Joannem Baptistam, quia de eo, ad hunc Malachia locum respiciens Christus *Math. XVII, 10*, ait : « Elias jam venit, » scilicet Joannes Baptista, uti mox explicat S. Mattheus. Et cap. XI,

vers. 5.

14 : « Omnes Prophete et lex usque ad Joannem prophetaverunt. Et si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est. » Alii novantes per *Eliam* accipiunt quoslibet prophetas a Deo in orbem mittendos. Verum dico, certum est per Eliam hic verum Eliam accipi, non Joannem Baptistam, aut chorum Prophetarum. Probatur primo, quia Septuaginta hunc Eliam vocant *Thesbiten* : sic enim habent codices Vaticani et alii, ut mirum sit in Regiis *Thesbiten* deesse. Sic et versio Arabica : *Ecce, ait, ego mittam vobis Eliam Thesbiten, ante apparitionem diei Domini terribilis*. Ergo de vero Elia hic est sermo : nec enim Joannes Baptistam fuit Thesbiten. Secundo, quia Elias hic erit præcursor secundi adventus Christi ad iudicium : hic enim erit « dies Domini magnus et horribilis : » Baptista vero prævit primum Christi adventum in mundum. Tertio, quia cum Elia veniet, veniet et Christus percussurus terram anathemate, ut indicat Propheta, vers. ult. Hoc autem fiet in secundo adventu. Nam in primo venit salvare mundum, non perdere aut perire. Quarto, ita ad hunc locum alludens explicat Ecclesiasticus, cap. xlviii, 10, dicens : « Qui scriptus es in iudicis temporum lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, et restituere tribus Jacob. » Et Christus *Matth. xvii, 10* : « Elias quidem, inquit, venturus est et restituet omnia. » Quinto, quia ita interpretantur Patres Graeci et Latini, Cyrillus, Theodoretus, Remigius, Haymo, Albertus, Hugo, Lyranus et alii hie, S. Chrysostomus, Euthymius, Beda, Anselmus, S. Thomas in *Math. xvii*; Hippolytus lib. *De Consummatione sæculi*; Cyprianus, tract. *De Sina et Sion*; Ephrem, tract. *De Antichristo*; Prosper in *dividio temp.* cap. xiii; Tertullianus lib. *de Anima*, cap. xxxv; Justinus dial. *Contra Tryphon*. Nyssenius lib. *Testimon. contra Judæos*; S. Augustinus, lib. *XX De Civit. xxix*; S. Gregorius, *XI Moral. x*, Andreas, Ambrosius, Haymo, Rupertus et Aretas in *Apoc.* cap. xi. Eadem fuit communis Hebræorum sententia, ut patet *Matth. xvii, 10*. Idem de Elia prædixit Sybilla, dum ita canit :

Tum quoque coelesti curru devecus inibat
Terras de celo Thesbiten, signaque tria
Ostendit toti mundo vitæ perennis.

Dices : S. Hieronymus per *Eliam* accipit chorum Prophetarum, qui præbit secundum Christi adventum. Respondeo : S. Hieronymus mystice explicat Eliam, ut mox dicam, non litteraliter. Nam Eliam in persona esse venturum clare docet ipse in cap. xi et xvii *S. Matthæi*. Instabis : Quomodo ergo S. Hieronymus hic ait : « Judæi et Judaizantes heretici ante *duplex* suum Eliam putant esse venturum? » Respondeo quia Judæi suum adhuc expectant Messiam, ejusque primum in mundum adventum, cujus præcursorem censent fore Eliam : hos redarguit S. Hieronymus. Et merito est enim hic duplex eorum error. Prior,

quod censant Christum nondum venisse. Posterior, quod putent Eliam fore præcursorem primi adventus Christi, cum sit futurus præcursor secundi.

Ad argumentum initio ex cap. xvii *S. Matthæi* propositum respondeo, simillimos in officio, zelo, predicatione et sanctitate fuisse, et fore Eliam et Joannem Baptistam; quia hic fuit præcursor Christi in primo adventu, ille erit præcursor ejusdem in secundo adventu. Quocirca unus sortitur nomen alterius, utpote cujus est antypus. Joannes Baptista enim vocatur Elias, non in persona, sed ob similem spiritum et virtutem, ut ait Gabriel *Luc. i, 48* : « Ipse precedet ante illum in spiritu et virtute Elie. » Distinguit ergo Christus duos Elias, unum ad litteram, de quo ait : « Elias quidem venturus est, et restituet omnia; » alterum typicum, puta Joannem Baptistam, de quo ait : « Elias jam venit. » Judæi enim confundebant duplicem Christi adventum, eumque commiscebant in unum, ante quem venturus esset Elias, ac proinde aiebant necdum venisse Christum, eo quod necdum venisset Elias : quibus respondet Christus duplicem esse Christi adventum, et prioris præcursorem esse typicum Eliam, puta Joannem Baptistam, ut prædixit Malachias cap. iii, vers. 1; posterioris præcursorem fore verum Eliam, ac proinde cum ipsi viderent Eliam typicum, credere debere jam venisse Christum, cujus ipsum fore præcursorem prædixerunt Propheta.

Mystice S. Hieronymus et ex eo Remigius : « Post Moysen, inquit, cujus mandata specialiter docuimus esse servanda, Eliam dicit esse mittendum, in Moysen legem, in Elia prophetiam significans. Et Dominus atque Salvator transfiguratus in monte loquentes habebat Moysen et Eliam in candidis vestibus, qui et dicebant ei quæ passurus esset in Jerusalem. Lex enim et omnis Prophetarum chorus Christi prædicat passionem. » Et Mox : « Mittet Dominus in Elia (qui interpretatur Deus meus, et est de oppido Thesbi, quod conversionem et penitentiam sonat) omnem Prophetarum chorum, qui convertat cor patrum ad filios. »

Quæres primo, cur hic Propheta injiciat mentionem Elie? Respondeo primo, quia cap. i, 10, et cap. ii, 2, prædixit reprobationem judaismi et Judæorum per Christum; ut ergo eos consoletur et Christo conciliet, prædicit hic eos rursus revocandos fore, et in pristinam gratiam recipiendos a Christo tempore Elie, per ejus predicationem et miracula. Igitur cum eum viderint, recipient quasi verum Eliam hic prædicitum, ac in Christum quem Elias prædicabat, credent. Quocirca Judæi avidè expectant Eliam, ut Christum ab eo designatum amplectantur. Hinc Rabinorum de Elia gnomo est : *Tisbi*, id est Elias Thesbiten, *solet dura*, hoc est, nodos omnes et questiones. Ad Eliam enim remittunt quidquid in Scrip-

tura dubium et obscurum incidit uti refert Quinquaboreus in *Abbreviaturis Hebr.* Imo Judæi etiamnum, quoties aliquem circumcidunt, ponunt ornantque Elie sellam, censentes eum in spiritu adesse, et zelari pro lege Domini, uti tradunt Rabbini in *Thalmud*, tractat. *Berachot*, et R. David hic, et Galatinus lib. X, cap. vi. Secundo, quia Malachias dixit vers. 2, quod Christus sumentibus Deum in die iudicii « orietur, quasi, sol justitie, et sanitas in pennis ejus; et egrediemini, et salietis sicut vituli de armento, et calcabitis impios. » Talis autem fuit eritque Elias; unde congrue erit Christi præcursor. Fuit enim ipse, eritque sui ævi phoenix, imo sol illuminans, sanans et accendens amore Dei frigida hominum corda; unde et meruit curru igneo, quasi Phaeton, rapti in cælum : hinc et Elias dictus est quasi *fiat*, id est sol, ait S. Chrysostomus de quo mox plura.

Quæres secundo, cur Elias potius quam Moses, vel quis alius, futurus sit præcursor secundi adventus Christi? Respondeo primo, ob ingentem zelum, quo præ aliis Prophetis a Deo dotatus fuit Elias. Cum enim mitteretur a Deo ad corrigendos sæculi sui corruptissimi mores, et ad idolatriam ex Israele extirpandam, opus erat ei ad hoc perlicendum ingenti animi robore et zelo, quem proinde Deus ei indidit; eoque confixit et debellavit tam impiissimam Jezabel cum Achab marito suo, quam omnes prophetas Baal, quos et occidit, III *Reg. xviii*. Simili zelo opus erit in fine mundi, quando refrigescet charitas, et abundabit iniquitas. Mittetur ergo zelosus Elias, ut cum Antichristo configat, ut perversissimos illius ævi mores emendet, itaque viam sternat Christo venturo. Mosen, licet zelosum, non congruit redire, ne videatur legem veterem suo reditu restituere, et Judæos in judaismo confirmare : ipsi enim ad aliud non appellant quam ad Moysen ejusque legem.

Secundo, quia Elias missus fuit a Deo ad tollendum schisma, quod fecit Jeroboam et decem tribus apostatas a Juda et a Deo, pro eoque adorantes vitulos aureos in Dan et Bethel. Simili modo mittetur in fine mundi ad tollendum schisma, quod olim fecerunt Judæi a Christo et cæteris gentibus fidelibus, ut eos uniat Christo et Ecclesie. Judæi enim ipsi credent, utpote judæo, et propheta suo, adeo in Scriptura celebrato, et promisso ad idem opus, quod olim fecit, iterum peragendum in fine mundi. Hanc causam patet ad Malachias, cum subdit : « Et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum; et restituere, » id est ut restituat Deo et avitæ fidei, « tribus Jacob, » ut ait Ecclesiasticus cap. xlviii, 10.

Tertio, quia sicut olim sub Noe mundus perivit diluvio, sic in fine peribit igne conflagrationis. Mittetur ergo Elias Propheta igneus, ut ignem instantem peccatoribus præannuntiet, eos

que ad fidem et penitentiam accendat, quo hunc ignem evadant. Hinc *Ecclesi.* cap. xlviii, 1 : « Surrexit, inquit, Elias propheta quasi ignis, et verbum ejus quasi facula ardebat. »

Quarto, quia Elias ob zelum coelestem raptus est in cælum. E celo ergo quasi coelestis Christus et celo venturi testis adveniet, juxta illud *Ecclesi.* xlviii, 9 : « Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum : qui scriptus es in iudicis temporum (id est tempore a Deo iudicato et decreto) lenire iracundiam Domini. » Adde id meruisse Eliam sua virginitate et puritate angelica. Eum enim virginem fuisse, et quidem illo ævo singularem, docent S. Ignatius *epist. 11*, S. Ambrosius lib. *I De Virg.* et S. Epiphanius in *Anchor.* : « Elias, ait, erit in virginitate, ut prerogativa virginitalis immortalitatem predicaret mundo. » S. Ephrem, serm. *De Transfiguratione* : « Aspexit, inquit, virgo veteris Testamenti virginem novi, Elias nimirum Joannem. »

Quinto, quia Elias fuit dux et antesignanus Prophetarum, tum tempore, tum dignitate, tum sanctitate, tum libertate et efficacia prædicandi, tum rerum gestarum gloria; unde representat totum chorum prophetarum, ait S. Hieronymus, qui præit Christo, eique testimonium perhibet. Eadem de causa Elias apparuit apostolis in Transfiguratione Christi, ut ostenderet ipsum esse Christum, seque et omnes Prophetas illi sum dare calculum, illique attestari quod ipse esset Messias orbis salvator.

Sexto, quia Elias Israelis et Judæorum fuit custos. Sexto, propheta, doctor, protector, apostolus. Veniet ergo, ut suos Judæos per tot sæcula aberrantes a Deo, ad eum et Christum reducat. Unde Eliseus Elie, dum in cælum raperetur, succubabat : « Pater mi, pater mi, curras Israel et auriga ejus, » q. d. Tu, o Elia pater mi, eras Israelis auriga et currus, quia cum ut auriga regebas et flectebas quocumque volebas, eundemque ut curru. tolerando bajulabas, protegebas ac propugnabas contra Syros aliosque hostes. Unde Septuaginta vertunt : *Pater mi, currus Israel et equites ejus*, q. d. Tu, o Elia, eras totum robur, totos exercitus Israelis, qui magis eum servabas et defendebas tuo zelo, precibus et meritis, quam magna curruum et equitum multitudine. Præclare Tertullianus lib. *De Anima*, cap. xxxv, citans hæc Malachie verba : « Elias, inquit, non ex decessione venit, sed ex translatione eventurus est, nec corpori restituentis, de quo non est exemptus, sed mundo reddendus, de quo est translatus, non ex postliminio vitæ, sed ex supplemento prophetiæ, idem et ipse et sui nominis et sui hominis. »

Septimo, quia, sicut Elias curru igneo raptus in cælum, typus fuit gloriose ascensionis Christi in cælum : ita rursus typus fuit gloriose regni Christi et beatorum, quo in die iudicii triumpantes ascendent in cælum, ibi in æternum regnaturi. Apposite ergo gloriose Elias præbit glo-

Car
Elias
veniet?
Prima
causa.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Septima.

riusum Christi adventum, uti sol oriens praet solem meridianum. Fuit enim Elias sua sanctitate, zelo et raptu quasi *sol*, id est sol mundi. Vide S. Chrysostomum serm. *De Ascensione Elias*, tom. I, ubi triumphalem Eliae curram depingens inter caetera ait: « Oportebat namque errantis populi rectorem, gubernatorem sacerorum, moderatorem discrepantium voluptatum, Israelis aurigam; ut, quoniam ad jugum timoris Dei lascivos et vagos animos revocavit, frenis lorisque astrinxit, et ad iter disciplinae recto tenore currendum concordiam quam copulatione composuit, ad regna caelestia curru atque equis transvolaret evehctus. » Ad id deinde: « Hinc poetas atque pietores in figuranda solis imagine, exempla credo suspensisse: qui curru atque equis fulgentibus ipse rutilans, et fluctu Oceani levatus inter praeruptos montium scopulos evadens, quasi ad caelestia videtur ascendere. Sol enim graeco sermone *sol* appellatur. Unde Elias vere *sol*, quia curru et equis fulgentibus igne, de Oceani fluctu, id est de mundi commotione per montium scopulos, id est per magnorum laborum difficultates, progrediens, ad caelestia devectus ascendit. » Erat enim Elias « vir cui totus mundus erat inferior, » ut idem ait *homil.* 13, inter 27, ex variis in S. *Math.* locis.

Oclava. *Oclava*, quia Elias exemplum et typus est beate resurrectionis, quam in die iudicii Christus conferet omnibus beatis et electis. Unde ex Epiphonio in *Anchor.*, S. Augustinus lib. XV *De Civit.* XIX, Eliam et Henoch vocat primogenitos nostrae resurrectionis. Et Tertullianus lib. *De Resurrect. carnis*, cap. v, 8: « Henoch et Elias, inquit, nondum resurrectione dispancti, quia nondum morte functi, quia tamen de orbe translati, et hoc ipso tamen aeternitatis candidati, ab omni vitio, et ab omni damno, et ab omni injuria et contumelia immunitatem carnis ediscunt, cuiusmodi fidei testimonium signant, nisi quia credi oportet hanc futuram integritatis esse documenta? »

Moraliter. *Moraliter*, discit hic ex Elia quanta virtus sit zelus, quantique Deus faciat zelosus, utpote quos velit sibi esse vicinos, suosque esse prodromos, praecursores et indices, uti fuit antitypus Elias, scilicet Joannes Baptista; de quo Gabriel Zachariae, *Luc.* 1, 17: « Ipse praecedet ante illum in spiritu et virtute Eliae. » Talis fuit S. Paulus, dicens *Rom.* VIII, 33: « Ipse separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? » etc. Talis fuit S. Ignatius, cuius igneus epistolae, vitam et martyrium si quis legat, ignescet. Talis Franciscus, qui proinde adhuc vivens, sed absens, suis fratribus apparuit quasi sol in curru igneo, tanquam alter Elias zelator legis divinae, suo ardore accendens orbem, eoque rapiendus in caelum. « Intellexerunt namque concorditer omnes sanctum patrem absentem corpore, presentem spiritu, transfiguratum tali effigie, supernis irradiatum fulgoribus et ardoribus inflammatum; su-

pernaturali virtute in curru splendente simul et igneo, sibi demonstrari a Domino, ut tanquam veri Israelite post eum incederet, qui virorum spiritualium; ut alter Elias, factus fuerat a Deo currus et auriga, » ait S. Bonaventura in *Vita ejus*, cap. IV. De hoc suo zelo gloriatur Elias, IV *Reg.* XIX, 14: « Zelo, ait, zelatus sum pro Domino Deo exercituum: quia dereliquerunt pactum tuum filii Israel, altaria tua destruxerunt, Prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus sum ego solus, et quaerunt animam meam, ut auferant eam. »

6. ET CONVERTET COR PATRUM AD FILIOS. — Varii varie hoc explicant. *Primo*, S. Hieronymus hic, S. Augustinus XX *De Civit.* XXIX, Gregorius XI *Moral.* IX, et ex iis Toletus *Luc.* 1, 17, sic explicant: Elias cor, id est mentem, patrum transferet in filios, excitando scilicet in filiis idem cor, id est eundem animum, fidem, desiderium et devotionem erga Christum, quod habuerunt eorum patres, ut eos filii imitentur et emulentur, q. d. Elias sua praedicatione restituet et revocabit fidem et devotionem patrum, Patriarcharum scilicet et prophetarum antiquorum erga venturum Messiam, in filiis, id est posteris, ut et ipsi viva fide et ardenti studio Christum quasi Messiam jam presentem amplectantur; itaque ignitum patrum erga Christum desiderium, jam multis saeculis per infidelitatem et scelera extinctum accendat in filiis. Unde pro *convertet* hebraice est *וּרְוַחְתִּי הוֹשֶׁבֶת*, id est redire faciet, q. d. Elias faciet ut in filiis redeat cor, id est mens, fides et devotio patrum. Alludit *hosheb* ad *Tishi*, id est Thesbites: *Elias* enim hebraice idem est quod *Deus meus*; *Tishi* significat conversionem ad penitentiam, restitutionem et revocationem, q. d. Elias juxta nomen suum et patriam erit Thesbites, quia convertet suorum corda per penitentiam ad Deum suum; itaque omnia in integrum restituet et revocabit: ita S. Hieronymus. Hoc est quod ait Christus: « Elias venturus est et restituet omnia, » *Math.* XVII. Et *Eccli.* cap. XLVIII, 10: « Veniet Elias conciliare cor patris ad filium, et restituere tribus Jacob, » id est Elias duodecim tribus collapsas a vetere veraque patrum fide et religione, in pristinam et avitam pietatem restituet: per caecitatem et perfidiam fractas et dissipatas, ostensa fidei luce redintegrabit. Verum hic expositioni obijci potest id quod sequitur: « Et cor filiorum ad patres eorum; » nec enim Elias cor, id est mentem et devotionem, filiorum transferet in patres, ut illam eis inderet, utpote qui eam primitus habuerant, et jam erant mortui. Sed respondeo sensum esse: Elias convertet cor filiorum ad patres; id est, efficiet ut Judeorum cor, id est mens et fides, consentiat et adhaerescat cordi, id est menti et fidei patrum.

Secundo, R. Salomon, Aben-Ezra, R. David, Arias, Vatablus et a Castro censent hae phrasim non aliud significari quam omnes, tam patres quam filios, ad unam fidem ac religionem con-

Vers. 6.

vertendos, q. d. Elias convertet cor patrum ad filios et cor filiorum ad patres, id est faciet ut patres et filii habeant unum cor, id est sint unanimes in fide et amore Dei, ut uno communi corde et animo patres cum filiis, et filii cum patribus, id est tam majores quam minores, Christum recipiant atque colant. Unde Aben-Ezra: Erunt, ait, omnes cor unum, seu cordis unius ad revertendum ad Dominum, tam patres quam filii. Verum sic potius dixisset: Convertet cor patrum et filiorum ad Christum; jam autem dicit: Convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres.

Tertio, q. d. Elias sua praedicatione et zelo efficiet ut Judaei in fine mundi imitentur suos patriarchas, ut sicut ipsi crederunt, speraverunt, summe desideraverunt et amaverunt Christum venturum; ita filii eorum credant, sperent, summe desiderent et ament eum preteritum, imo presentem: itaque cor patrum a filiis incredulis ante aversum, ad eos jam credentes convertet, facietque ut Patriarchas, Judaeis Christo credentes, pro legitimis filiis agnoscant, et ament: « Abraham enim pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit et gavisus est, » ait Christus *Joan.* VIII. Idem die de Isaac, Jacob, Moese, David, etc.: ita S. Hieronymus, Remigius, Rupertus, Lyranus et alii. Hoc enim est reducere, vel convertere cor unius ad alterum, nimirum redintegrare amorem pristinum, reconciliare affectum aversum: cor enim est sedes amoris. Hic sensus sequitur ex primo, ac proinde uterque geminus est, et connectendus. Quia enim Judaeis in fine mundi erit idem cor, id est animus, fides et pietas in Christum, quod fuit patrum; hinc consequenter erit idem cor, id est amor et charitas mutua, patrum fidelium erga filios fideles, et filiorum erga patres. Unde Lucas cap. 1, 17, haec verba Malachiae applicans antitypo Eliae, id est Joanni Baptista: « Convertet, inquit, corda patrum in filios; » et pro eo quod Malachias subdit: « Et cor filiorum ad patres, » vertit: « Et incredulos ad prudentiam justorum, » hoc est, *primo*, q. d. Elias, aequae ac Joannes, convertet Judaeos ad prudentiam, id est ad fidem, quam de Christo venturo habuerant patres, quod d. Faciet Joannes ut increduli diligenter considerent signa adventus Messiae, a Prophetis praescripta, et patribus a Deo data, atque ex iis credant Messiam jam venisse, Christumque agnoscant, scilicet Christum esse hunc quem ipse eius digito ostendit, dicens: « Ecce Agnus Dei: » hoc enim prudentiae est opus. Ita Toletus in *Luc.* I. *Tertio* Joannes convertit incredulos, graece *ἀπίστωτας*, id est inobedientes, ut veritatem Sytus, scilicet legi et preceptis majorum, ad prudentiam astorum, quae est amare caelestia et aeterna, non terrena et caduca; timere et colere Deum, ejusque leges observare: qui enim hoc facit, is sapit

et prudens est. Joannis enim praedicatione eral haec: « Penitentiam agite: appropinquavit enim regnum caelorum, » *Math.* III, 2. Eadem erit Eliae.

Symbolice, Elias convertet cor patrum, id est Judeorum, ad filios, id est ad Christum et apostolos: hi enim ex Judaeis procati, eorum fuerunt filii: et cor filiorum ad patres, nimirum christianorum ad Judaeos (primi enim christiani ex Judaeis sunt orti), q. d. Elias faciet ut Judaei credant Christo et christianis, ut christianorum fides et religio infundatur Judaeis; ac proinde utrique habeant unum cor, id est animum, fidem et religionem, nimirum cultum Christi. Ita Theodoretus hic, et S. Chrysostomus, et Euthymius in cap. XVII *Matthaei*, ac Damascenus, lib. IV *De Fide*, cap. XXXII.

Ex hoc ergo loco patet Judaeos pene omnes in fine mundi convertendos esse ad Christum, per Eliam. Ita censet S. Chrysostomus *homil.* 38 in *Matth.*: « Elias inquit, restituet omnia, incredulitatem videlicet Judeorum qui tunc erunt residui, ad fidem convertet. » Et post nonnulla: « Quomodo ergo credituri sunt, inquit? Siquidem Elias cuncta restituet, non modo sane quia notus, verum etiam quoniam esse ad illum diem amplior magis atque amplior gloria Christi radiis solaribus erit fulgentior, ad quae omnia cum praedicatione illius accedat ad Christi fidem impellens, facillime suscipient. » Idem docent S. Augustinus XX *De Civit.* XXIX, Theodoretus in cap. XII *Daniel.*, S. symbolum hom. 12 in *Ezech.*, Damascenus lib. V *De Fide*, cap. XXVII, Beda, lib. III in *Marc.* cap. XXVII, Theophylactus in cap. XVII *S. Matth.*, Ambrosius, Victorinus et Ansbertus in cap. XI *Apoct.*, estque haec communis Patrum et Ecclesiae traditio. Ubi nota: Cum ait Christus: « Elias restituet omnia, » significat ingentem tunc fore conversionem: adhaec Eliam facturum pacem inter Judaeos et Gentes, tanto tempore discordes, ut uno federe in Christi fidem et Ecclesiam coeant: insuper, Eliam collapsos cleri et populi mores reformaturum, suoque zelo apostolico omnia ad avitum nitorem et primigenium splendorem, quem habuit Ecclesia tempore Apostolorum, reparaturum, ut christiana religio et sanctitas ubique mirifice splendeat et coruscet. Plura de Elia et Henoch dixi *Gen.* v, 24, et *apoc.* XI, 2 et seq. Hinc rursum Julianus Archiepiscopus Toletanus, lib. I *Contra Judaeos*, probat eos jam aversos esse a Christo, ac consequenter jam venisse Christum: quia ad eum convertentur in fine mundi: nec enim converti possunt nisi aversi; Judaei autem ab alio Christi non sunt aversi, quam a nostro Jesu Christo: ergo hic verus est Christus et Messias.

NE FORTE VENIAM ET PERCUTIAM TERRAM. — id est veniens percutiam, vel, cum venero judicare, percutiam. Est hendiadys, quae unum dicitur per duo. Nam *forte* non ad certum (quia non fortuitum et dubium, sed fixum hoc facit, is sapit

Judei pene omnes convertentur ab Elia.

veniet ad iudicium), sed ad percutiam referendum est, q. d. Ne forte cum venero iudicaturus terram, inveniam eam incredulitate et sceleribus refertam, ideoque iusta condemnationis sententia percutiam eam anathemate; Chaldeus, exterminatione; Pagninus, occisione; Septuaginta, qd. v. id est peritus, vel subito; Tigrina, prorsus; alii, funditus, radicibus; alii, usque ad interitum, vel interuersionem. Hebreum enim חרם cherem significat excisionem, qua res stirpibus excinditur, interimitur et perditur: idem significat graecum ἀνάθημα. Vide dicta Levit. xxvii, 28, et Rom. ix, 3. Per cherem ergo et anathema hic intellige eternam maledictionem, poenam et ignem gehennae, cui Christus impios omnes addicit in die iudicii. Ita Remigius.

Per terram metonymice intellige incolas terre, puta homines terrenos et terrena sapientes: ita S. Hieronymus. Dicit terram, non Iudaeam, tum quia Iudaei quos convertet Elias, sparsi sunt per totam terram; tum quia Elias non tantum Iudaeos, sed et Gentes ubivis terrarum convertet, et christianam vel fidem, vel vitam et mores eis imprimet, itaque avertet ab eis anathema damnationis aeternae. Minus recte Arias per anathema accipit exitium Iudaeorum per Titum et Romanos: agitur enim hic de die iudicii, cuius precursor erit Elias. Minus apte quoque Vatablus per forte putat significari tempus adventus Christi indeterminatum, q. d. Ne forte veniam tempore incerto, quo minime putabitis, vel me expectabitis. Nam quocumque tempore veniet Christus, certo perdet impios, nisi se convertant per praedicationem Eliae.

Moraliter, discite hic primo, ex Elia qui iram Dei avertit, ne percutiat totam terram anathemate, sanctos illustres et zelosos esse quasi bases et columnas orbis, qui suis precibus, meritis et zelo cum aliquo ruiturum in exitium, fulciant et sustinent: tum quia orando manus Deo irato quasi ligant, ne in vindictam prosiliant: tum quia praedicando sanctaeque vivendo peccatores compungunt, impelluntque ad corrigendam vitam. Hi enim sunt quasi angeli terrestres, quorum mens in caelis est, qui terra celsiores, et Deo quasi fortiores sunt. Talis Sodomae Atlas fuit Abraham, Gen. xviii, 23, et apud Iudaeos Moses, Exod. xxxii, 14, ac Samuel, I Reg. vii, 10, et David, III Reg. xi, 12, et Ezechias, IV Reg. xx, 6, et Ieremias, cap. 1, 18. Deus enim pluris facit unum insigniter sanctum, quam centum communes justos. Ratio est quam per transennam, per lumen, inquam, naturae, vidit Plato in Theaeteto, dicens: « Deo nihil est similis, quam cum ex hominibus aliquis iustissimus est. » Qui sane cullibet stimulus esse debet, ut iugiter ardentem conatu aspiret et contentat ad profectum, et ad culmen sanctitatis. Talis enim in caetu iugiter eminet quasi gigas, qui dextra sua caelum contingit, ibique quasi alter Jacob cum Deo luctatur, et volentem vincit. Hinc

Dominus ad Ezechielem, cap. xxii, 30: « Quaesivi, inquit, de eis virum qui interponeret sepe, et staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam, et non inveni. Et effudi super eos indignationem meam, in igne irae meae consumpsi eos. » Non est dubium plures tunc in Iudaea fuisse justos, sed nemo fuit tam eminentis, qui staret oppositus Deo, et eique flagellum extorqueret.

Talis Venetiaram Atlas fuit S. Laurentius Justinianus, eorumdem Patriarcha: viro enim cuidam sancto revelatum est, Deum civitatis indignantem eam perditurum fuisse, nisi precibus sancti Patriarchae furor divinus averteret. Ita habet ejus Vita. Talis Emessa, imo orbis Atlas fuit S. Simeon, cognomento Salus, id est stultus, quod sanctitatem suam stultis operibus celaret, cum interim multa mirabilia in summum sui contemptum, ac in salutem corporalem et spiritualem proximorum patret. Cum enim quidam Emesenus civis Hierosolymam profectus, se Abbatem Joannis precibus commendaret, hoc ab eo responsum tulit: « Miror te, cum Emesse habebas abbatem Simeonem, ad me hominem vilem et abjectum divertere. Nam non ego solum, sed etiam mundus totus indiget illius presibus, » ita Leonius. Episcopus Neapolitanus in Vita S. Simeonis. Similes Ecclesiae Atlantes fuere S. Dominicus, S. Franciscus, S. Vincentius Fererius (qui centum christianorum millia, Iudaeorum 25, sarracenorum octo ad Christum convertit); sic Japonum et Indorum Atlas hoc aevo fuit S. Xaverius. Quis ergo dubitet mundum precibus talium stare sanctorum? Quocirca merito S. Ambrosius, lib. II De Cain et Abel, cap. iii et iv: « Quam beata, ait, civitas quae plurimos justos habet, quomodo benedicitur tota de parte! Quam gaudeo, cum aliquos mites ac sapientes diu vivere video, cum virgines castas, viduas graves aspicio longaevas, velut quandam incanam Ecclesiae curiam praetendant ipso quodam vultu et specie gravitatis, quod juvenes reverentur, quod imitentur, quod ad omnem morum gratiam colorentur. Similiter cum aliquis huiusmodi afficior, quia longae senectute depositus, afficior, quia destituitur grex juvenum muro senili. » Subdit tales esse quasi civitates refugii, in quas delinquentes se recipere possint: « Denique periture, inquit, urbis aut malorum imminuentium, vel futurae labis hoc primum indicium est, si ei decedant viri consules, vel etiam graviore feminae. Hinc primum ingruentium aperitur porta malorum. » Idem docet Isaias cap. 1, 1 et seq.

Disce secundo, asstimare et ponderare ultimum cherem et anathema, quo suam omnemque aliorum prophetas claudit Malachias, ut illo stimulo incitet omnes ad piam sanctamque vitam. Eodem sua oracula concludit Isaias dicens: « Et egredientur, et videbunt cadavera virorum qui pervercati sunt in me: vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur: et erunt usque ad satisfactum visionis omni carni. » Hoc est cherem, quo ferientur et siderabuntur impii in ultimo et decretorio mundi die, qui erit horizon temporis et aeternitatis, celi et gehennae, quando a Christo iudice in valle Josaphat, quasi in orbis universi theatro, ad aeterna tormenta dammandi, pavidi et attoniti audient: « Discedito a me, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus; » atque illico igne conflagrationis convoluti, a demonibus in tartara rapiuntur, ubi in aeternum separati, imo maledicti a Deo, angelis et beatis, perpetuo carcere conclusi, nunquam amplius videbunt solem, stellas, vel ullam lucem, nullam libertatem aut consolationem percipient; sed in perpetuis incendiis volutabuntur: ubi fumus tormentorum ascendit in saecula saeculorum. Hoc cogita cum te libido stimulat, cum ambitio sollicitat, cum ira exagitat, cum caro blanditur, cum mundus proximit, cum daemon fallaces suas illicebas et pompas ostendit. In manu, in arbitrio tuo sunt vita et mors, caelum et gehenna, salus et damnatio, felicitas et infelicitas tua semperna. Elige quod mavis. Cogita: « Momentum quod delectat, aeternum quod cruciat. » Et vicissim: « Momentum quod cruciat, aeternum quod delectat. » Praclare S. Chrysostomus homil. I De Lazaro: « Si quis, inquit, in centum annis videret per unam noctem suave somnium, multisque deliciis per somnum fructus, centum deinde annis cruciaretur, num is vellet unam noctem qua somniavit, centum annis equiparare? Hoc de futura vita cogita. Nam quod est somnium unum ad centum annos, hoc est praesens vita ad futuram, imo multo minus. Quod est exigua gutta, ad pelagus immensum, hoc sunt mille anni ad futuram fruitionem; quantumque interest inter somnia et res veras, tantum interest inter hujus vitae statum et illius. » Quid enim sunt aliud omnes res et spes mortalium, quam somnia vigilantium? » ait Philo: « Quid videatur ei magnum in rebus humanis, cui aeternitas omnis totiusque mundi nota sit magnitudo? » ait Cicero Tuscul. IV.

Ex adverso cogita quam dispar sit cherem sanctorum, anathema beatorum. Impii sunt cherem justitiae et vindictae divinae; sancti sunt cherem misericordiae et gloriae divinae. Impii sunt cherem diaboli; pii et electi sunt cherem Dei, id est res sacra ab usibus profanis separata, Deo Deique laudibus in aeternum dicata. Impii sunt anathema, folles et fomenta gehennae; Sancti sunt anathema caeli et Jerusalem caelestis, uti in ea ad perennem Dei gloriam per aeterna saecula resplendant.

Probos ergo piusque esto, fuge illicebas mundi, mortifica concupiscentias, susline morbos, despectus, erumnas, persecutiones; stude puritati, sanctitatem cole, enitere ad omnem virtutem: modicus erit brevisque omnis labor tuus; sed ingens premium te manet, et corona immarcescibilis. Ad enim quod in praesenti est momen-

Exemplum

Ultimum cherem quo a malis dem.

et ignis eorum non exstinguetur: et erunt usque ad satisfactum visionis omni carni. » Hoc est cherem, quo ferientur et siderabuntur impii in ultimo et decretorio mundi die, qui erit horizon temporis et aeternitatis, celi et gehennae, quando a Christo iudice in valle Josaphat, quasi in orbis universi theatro, ad aeterna tormenta dammandi, pavidi et attoniti audient: « Discedito a me, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus; » atque illico igne conflagrationis convoluti, a demonibus in tartara rapiuntur, ubi in aeternum separati, imo maledicti a Deo, angelis et beatis, perpetuo carcere conclusi, nunquam amplius videbunt solem, stellas, vel ullam lucem, nullam libertatem aut consolationem percipient; sed in perpetuis incendiis volutabuntur: ubi fumus tormentorum ascendit in saecula saeculorum. Hoc cogita cum te libido stimulat, cum ambitio sollicitat, cum ira exagitat, cum caro blanditur, cum mundus proximit, cum daemon fallaces suas illicebas et pompas ostendit. In manu, in arbitrio tuo sunt vita et mors, caelum et gehenna, salus et damnatio, felicitas et infelicitas tua semperna. Elige quod mavis. Cogita: « Momentum quod delectat, aeternum quod cruciat. » Et vicissim: « Momentum quod cruciat, aeternum quod delectat. » Praclare S. Chrysostomus homil. I De Lazaro: « Si quis, inquit, in centum annis videret per unam noctem suave somnium, multisque deliciis per somnum fructus, centum deinde annis cruciaretur, num is vellet unam noctem qua somniavit, centum annis equiparare? Hoc de futura vita cogita. Nam quod est somnium unum ad centum annos, hoc est praesens vita ad futuram, imo multo minus. Quod est exigua gutta, ad pelagus immensum, hoc sunt mille anni ad futuram fruitionem; quantumque interest inter somnia et res veras, tantum interest inter hujus vitae statum et illius. » Quid enim sunt aliud omnes res et spes mortalium, quam somnia vigilantium? » ait Philo: « Quid videatur ei magnum in rebus humanis, cui aeternitas omnis totiusque mundi nota sit magnitudo? » ait Cicero Tuscul. IV.

Ex adverso cogita quam dispar sit cherem sanctorum, anathema beatorum. Impii sunt cherem justitiae et vindictae divinae; sancti sunt cherem misericordiae et gloriae divinae. Impii sunt cherem diaboli; pii et electi sunt cherem Dei, id est res sacra ab usibus profanis separata, Deo Deique laudibus in aeternum dicata. Impii sunt anathema, folles et fomenta gehennae; Sancti sunt anathema caeli et Jerusalem caelestis, uti in ea ad perennem Dei gloriam per aeterna saecula resplendant.

Probos ergo piusque esto, fuge illicebas mundi, mortifica concupiscentias, susline morbos, despectus, erumnas, persecutiones; stude puritati, sanctitatem cole, enitere ad omnem virtutem: modicus erit brevisque omnis labor tuus; sed ingens premium te manet, et corona immarcescibilis. Ad enim quod in praesenti est momen-

taneum et leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatur in nobis, » II Cor. iv, 17. « O fragilitas humana, exiguum est quidquid agis propter spem aeternorum, » ait Eusebius Emisenus (vel potius Eucherius Lugdunensis aut quisquis est auctor) hom. De S. Maximo. Quocirca S. Antonius, teste S. Athanasio in ejus Vita, hoc beatum cherem suis inculcabat, ut iugis esset stimulus ad heroicam sui victoriam, omnemque perfectionem: « Hoc, inquit, sit primum cunctis in commune mandatum, nullum in arrepti propositi vigore lassescere, sed quasi incipientem augere semper debere quod coeperit, praesertim cum humane vitae spatia aeternitati comparata brevissima sint. » Et mox: « Promissio vitae aeternae vili pretio comparatur, scriptum est enim: Dies vitae nostrae septuaginta anni; si autem in potentibus, octoginta. Quando ergo octoginta aut centum annis laborantes in Dei opere vixerimus, non tanto tempore regnaturi sumus in futuro, sed pro anni praedictis omnium nobis saeculorum regna tribuentur, etc. Nemo cum asperexit mundum, reliquisse se arbitretur ingentia: quia omnis terra ad infinitam caelorum comparata brevis ac parva est. »

O aeternitas, quanta, quam durans, quam constans et aeterna es! Cherem es, anathema es. Omnes amantes, qui tui obliviscuntur! o stupor stupidior mortuorum, quae te momento voluptatis dividendum et prodigium! Obstupescit, coeli, super hoc, et portae ejus, desolamini vehementer. Si Deus daret diceretque Iudae, et cullibet damnato: Singulis millenis annis pro tuis peccatis emittes unam duntaxat lacrymam; et quando modo pro tanta annorum intervalla, tot lacrymas emisisses, uti totam mundi capacitatem impleas, miserere tui, taque ex inferni ignibus pensisque eripiam; gauderet sane Judas gaudio ingenti et ineffabili, eo quod aliquam haberet salutis spem. Sed quam longa haec spes, quam vasta annorum ei in penis emetienda essent spatia? quot millena annorum millia ei expectanda, antequam lacrymis suis vel scyphum impleret? quot milliones annorum, ut poculum? quot cubi millionum, ut dolium unum? Quando ergo cubitulum, quando domum, quando urbem, quando unam provinciam, quando terram, quando aeternam, quando caelum lacrymis suis completeret? At jam infelix Judas ne quidem hanc spem habet, sed etiamsi per haec annorum interstitia totum mundum lacrymis impleset, necdum finis, necdum medium, imo necdum principium esset ejus miserae aeternitatis: quia novus ei mundus prius similis, lacrymis implendus pararetur a Deo; et eo impleto, tertius et post eum quartus, quintus, sextus, et ita deinceps sine numero et termino. Idem est ex adverso de gloria S. Pauli, et ejusvis beati. AETERNITATEM MEDITARE, ingredi et penetra quantum poles: quo profundius ingrederis, eo longiore et profundiore reperies: Abyssus

Aeternitatis huiusmodi

EST. Semel dictum, iterum iterumque, imo semper dicendum: ÆTERNITATEM MEDITARE.

atum
ad B.
Virgineam

O B. Virgo Deipara, prophetarum regina, æterni Verbi, ejusque fidelium et filiorum mater ab æterno ordinala, quæ Deum nobis tua carne virginea corporasti; per eumque beate æternitatis nobis aditum devicta morte reserasti, offer hoc munus, imo tuum opus benedicto filio tuo Jesu Christo, Salvatori nostro, ac toti SS. Trinitati, ab eaque impetra, ut quicumque illud lecturi sunt, ad ejus cultum et laudem perennem accendantur. Ipse enim est felix æternitatis sua et nostra. Effice ut eam quasi summum bonum ardentissime diligamus; atque ex adverso peccatum et gehennam, quasi summum et æternum malum, summe horreamus et fugiamus: ac proinde effice pariter ut beate et miseræ æternitatis memoria, timor et amor jugiter nobis obversetur, ut BEATÆ ÆTERNITATI VIVAMUS, certemus, laboremus, patiamur dura et acerba quæque. Averte a nobis *cherem* et *anathema* reprobationis æternæ. Fac et forma nos

cherem et *anathema* Deo, in templo et gloria celesti. Filii tui sumus, vel esse cupimus. Monstra ergo te esse matrem, nunc et in hora mortis nostræ. Amen.

Omnis consummationis vidi finem: latum mandatum tuum nimis, *Psalm.* CXVIII.

In sempiternum ævum thesauriza. S. Nazianzenus in *Senten.*

Junge cor tuum Æternitati Dei, et cum illo æternus eris. *Augustinus* in *Psalm.* CXLI.

Nullus labor durus, nullum tempus longum, quo gloria Æternitatis acquiritur. *Angeli* apud *Bedam* in *Hist.* lib. III, cap. XIX.

Pro paucis annis laboris omnium nobis seculorum regna reddentur. S. *Antonius* apud S. *Athanasium*.

Vera beatitudo est sæculi beatitudinem spernere, neglectisque terrenis in divina flagrare. S. *Eucherius* ad *Valerianum*.

FINIS

INDEX LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ

QUE IN HOC POSTERIORE COMMENTARIORUM TOMO EXPLICANTUR, VEL OBITER ILLUSTRANTUR.

Prior numerus paginam, secundus columnam, si unus tantum sit numerus, signum est ad proximam precedentem referri.

EX VETERI TESTAMENTO.

EX GENESI.

- Cap. I, vers. 6. Firmamentum in medio aquarum, pag. 242, col. 1.
II, 9. Lignum vite in medio paradisi, *ibid.*
x, 11. Ex illa terra egressus est Assur, et ædificavit Niniven, 25, 1.
XII, 24. Pluit Dominus a Domino ignem, 883, 2.
XIV, 18. Beneficentur in semine tuo omnes gentes, 151, 2.
XV, 23. Major serviet minori, 553, 2.
XVII, 31. Videns autem Dominus quod despiceret Liam, *ibid.*, 2.
XXVII, 9. Dies peregrinationis mee, etc., parvi et mali, 404, 1.
— 31. Adoravit conversus ad lectuli caput, 206, 1.
XXIX, 18. Salutare tuum expectabo, Domine, 333, 1.

EX EXODO.

- Cap. XIII, vers. 17. Non duxit eos per terram Philistinim, quia vicina erat, 453, 1.

EX NUMERIS.

- Cap. XII, vers. 7. In omni domo mea fidelissimus est, 587, 1.

EX DEUTERONOMIO.

- Cap. XXXIII, vers. 2. Dominus de Sina venit, et de Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, et cum eo sanctorum millia, 248, 1.

EX LIBRO JOSUE.

- Cap. XIV, vers. 15. Adam maximus ibi iater Enacim situs est, 110, 1.
XVII, 5. Ceciderunt funiculi Manasse absque terra Galaad, 373, 1.
XVII, 14. Adduxit super eos mare, et operuit eos, 581, 2.

EX LIBRO JUDICUM.

- Cap. V, vers. 21. Qui diligit te, sicut sol in ortu suo splendet, ita rotulet, 608, 1.
VI, 15. Ecce familia mea infima est in Manasse, 111, 1.
XV, 16. In maxilla asini, in mandibula pulli asinarum, 195, 2.

EX LIBRO I REGUM.

- Cap. II, vers. 18. Samuel autem ministrabat ante faciem Domini, 30, 2.

- XXVI, 8. Nunc ergo perfodiam eum lancea in terra, æmel, et secundo opus non erit, 166, 1.
XXX, 14. Erupimus ad australem plagam Cereithi, 289, 2.

EX LIBRO II REGUM.

- Cap. XIV, vers. 14. Omnes morimur, et quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur, 66, 2.
XXI, 7. Pepercit rex Miphiboseth filio Jonathe, 604, 2.

EX LIBRO III REGUM.

- Cap. IV, vers. 25. Unusquisque habitavit sub vite et ficu sua, 394, 1.

EX LIBRO IV REGUM.

- Cap. II, vers. 12. Pater mi, currus Israel, et auriga ejus, 615, 2.
IX, 24. Jehu implevit manum suam in arcu, 463, 1.
XVII, 24. Et collocavit eos in civitatibus Samarie, et habitaverunt in urbis ejus, 68, 1.

EX LIBRO I PARALIPOMENON.

- Cap. III, vers. 17. Filii Jechonim fuerunt Asir, Salathiel, Melchiram, Phadaia, etc., 318, 2.

EX LIBRO II PARALIPOMENON.

- Cap. V, vers. 8. Cherubim expandent alas super locum, 581, 2.

EX LIBRO I ESDRÆ.

- Cap. VI, vers. 19. Fecerunt pascha decima quarta die mensis primi, 317, 1.

EX LIBRO II ESDRÆ.

- Cap. IV, vers. 5. Ne operias iniquitatem eorum, 581, 2.

EX LIBRO JOB.

- Cap. III, 8. Perat dies in qua natus sum, 533, 2.
IX, 6. Qui commovet terram de loco suo, etc.: qui precipit soli, et non oritur, 373, 2.
— 7. Stellæ clausi quasi sub signaculo, 351, 1.
XXII, 14. Circa cardines celi perambulavit, nec nostra considerat, 367, 1.
XXIX, 18. Et sicut palma multiplicabo dies meos, 609, 2.

EX LIBRO PSALMORUM.

- Psalm.* VII, 15. Ecce parturit iniquitatem, conceptio dolorem, 202, 2.